

Prijs: € 4,95

T E R R A

Westermolda

TIJDSCHRIFT VOOR DE GESCHIEDENIS VAN WESTERWOLDE EN DE KANAALSTREEK

Jaargang 2, nummer 3, oktober 2013

*Bedreigd erfgoed?
De balk van Boelman Heijes
Meubelfabriek Knigge & Co. (Knicos)
De bond van Berend Wever*

Colofon

Het tijdschrift voor de geschiedenis van Westerwolde en de Kanaalstreek is een co-productie van het Streekhistorisch Centrum Stadskanaal (SHC) en de Historische Vereniging Westerwolde (HVW).

Ceresstraat 2
9502 EA Stadskanaal
redactie@terrawesterwolda.nl

Redactie

Jochem Abbes
Jan Huizing
Helen Kämink
Jaap Kok (opmaak)

TerraWesterwolda op het internet:
www.terrawesterwolda.nl
www.verenigingwesterwolde.nl
www.streekhistorischcentrum.nl

Bestuur SHC

Henk Dekker
Ina Nieboer (secretaris)
Harm Oosting (penningmeester)
Jan Overduin
Henk de Weerd (voorzitter)
Hans van de Wiel

Bestuur HVW

Jochem Abbes (voorzitter)
Jan Huizing
Bé Maarsingh (penningmeester)
Ina Middelkamp-Maarsingh
Wenda Niemeijer-Volders
Bert Roossien (secretaris)
Ruut Wegman

Terra Westerwolda verschijnt driemaal per jaar.

Prijs los nummer € 4,95

Leden van de HVW ontvangen het tijdschrift bij hun lidmaatschap voor € 20,- per jaar.

Donateurs van het SHC ontvangen het bij hun donatie vanaf € 32,50 per jaar.

Bankrekening HVW: 35 86 06 063

Bankrekening SHC: 48 24 11 635

Artikelen

Voor ideeën met betrekking tot onderwerpen en/of artikelen kunt u een mail sturen naar redactie@terrawesterwolda.nl of contact opnemen via nummer 0599 - 61 26 49.

Vormgeving

Stefanie Smidt

Druk

De Opmaakfabriek Groningen

Oproep

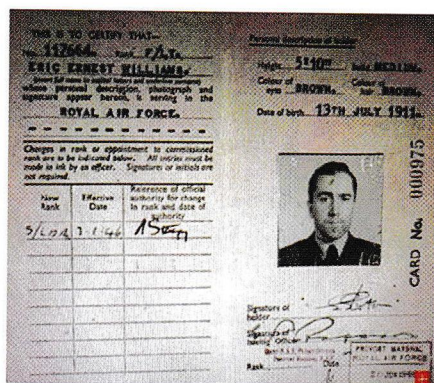
Op 17 december 1942 werd op de terugweg van Hannover naar Engeland een Engelse bommenwerper neergeschoten. De bemanning – op de piloot na – springt ter hoogte van Kluse/Steinbild uit het toestel en komt daar in de bossen net over de grens met Sellingen terecht. Op 20 december 1942 weet één van hen, Eric Williams Nederland en vermoedelijk Sellingen te bereiken. Hij ziet daar een Nederlands boerenmeisje met vlechtjes en grote blauwe ogen die op haar boerenervf aan het spelen is. Hij schiet het meisje van circa 8 tot 10 jaar oud aan en zij rent naar haar moeder, de boerin. Deze laat Eric Williams binnen en geeft hem zuurkool en roggebrood en droogt zijn kleren.

Oproep:

Wie kan zich herinneren dat er een Engelse piloot op een boerenervf in omgeving Sellingen om hulp gevraagd heeft in de ochtend van 20 december 1942?

Zie ook [http://en.wikipedia.org/wiki/Eric_Williams_\(writer\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Eric_Williams_(writer)) voor meer achtergrondinformatie.

André Hubbeling

▲ RAF-papieren van piloot Eric Williams

Bisschopsweg

Beste mensen,

Mijn moeder en ik hebben genoten van uw artikel over de Bisschopsweg, blz 14 van het maartnummer van dit jaar. Hierin zegt u dat familie Renkens hier woonde vanaf 1715.

In aanvulling hierop:

Rond deze grondtransacties met mijn voorouders als oorspronkelijke eigenaar speelt een hele geschiedenis die mijn moeder en vader kleurrijk beschreven

hebben in het boek: 'Roskes, de geschiedenis van een familie' (2e druk 1 januari 2000, blz. 8 en 9, Hilwert Roskes).

Met vriendelijke groet,

Rob Roskes

▲ Rob Roskes op de Bisschopsweg

Hoesje

Een aantal lezers ontving eerdere nummers van Terra Westerwolda in beschadigde staat vanwege slecht weer ten tijde van de bezorging. Hoewel de redactie deze lezers kosteloos een nieuw nummer toestuurde, is het natuurlijk vervelend als zich die situatie voordoet. Vandaar dat na rijp beraad, ondanks de financiële en ecologische bezwaren, is gekozen voor het verpakken van het tijdschrift in een plastic hoesje. We hopen daarmee u allen een onbeschadigd exemplaar te hebben bezorgd, dat u nog lang zult bewaren en aan al uw vrienden en familie zult tonen.

Coverfoto

'Niemans meuln' bij Veelerveen aan het B.J. Tijdenskanaal, de kleinste echte korenmol van Nederland.

Deze foto is gemaakt en bewerkt door Rudmer Nijman i.s.m. Elske Hiddema, die momenteel bezig zijn met de voorbereidingen voor de tentoonstelling over Westerwolde die volgend voorjaar te zien is in de Oude Stelmakerij in Sellingen.

In deze editie

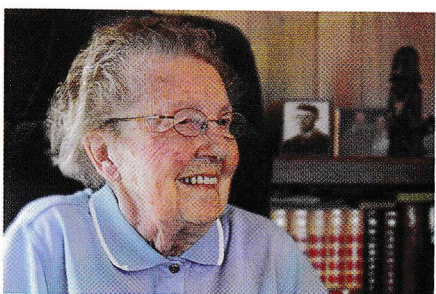

18 Bedreigd erfgoed?

Sloop dreigt voor een monumentale boerderij in Onstwedde. Worden onze monumenten goed beschermd?

24 Turfsteken in het land van de groothertog

In het begin van de twintigste eeuw vertrokken de families Schepers en Van der Heide van Vledderveen naar het groothertogdom Oldenburg om daar in het veen hun geluk te beproeven.

32 De kerkvoogd Boelman Heijes uit Vriescheloo

Tijdens restauratiewerkzaamheden aan de Hervormde kerk te Vriescheloo ontdekte men een bijzonder balk, in 1717 geschonken door de kerkvoogd Boelman Heijes.

- 2. Colofon en lezersreacties
- 4. Siste Viator: Op de internationale kaart
- 5. Uitglicht! Een huwelijksbord met een Westerwoldse connectie
- 6. Parenteel Hindrick Jaspers, schoolmeester te Sellingen (slot)
- 10. Winkeliersdochter in Musselkanaal
- 13. Lezer aan het woord: F. Alting
- 14. De eigenaren van de Ossekamp te Bellingwolde
- 18. Bedreigd erfgoed?
- 22. Scheepsjagen. Een beroep of een noodlot?
- 24. Turfsteken in het land van de groothertog
- 27. Het portret van... Geert Sterenborg en Zwaantje Volders
- 28. Groot interview: Johanna Vos
- 31. Nieuws van de Historische Vereniging Westerwolde
- 32. De kerkvoogd Boelman Heijes uit Vriescheloo
- 34. De foto en het verhaal: De hond van Berend Wever
- 36. Beeldbepalende bedrijven in de regio: Knigge&Co. meubelfabriek (Knicos)
- 39. Westerwoldse leestips
- 40. Nieuws van het Streekhistorisch Centrum Stadskanaal
- 42. Fotoraadsel
- 44. Activiteitenagenda

Op de internationale kaart

Jochem G. Abbès

In alle bescheidenheid mag Westerwolde zich zeker een klein plaatsje in de 'internationale' geschiedenis toedichten. Denk maar aan de oude banden met Corvey, met Osnabrück, Münster, de verwikkelingen rond de Gelderse Oorlogen, de Tachtigjarige Oorlog, de Münsterse Oorlogen enz. enz. Ondanks de geïsoleerde ligging was Westerwolde geen 'terra incognita', al zal keizer Karel V vast nog wel even de atlas hebben gevraagd toen hij in 1538 in Brussel de Privilegebrief ondertekende...

Het is daarom verrassend om ergens in de historische literatuur over Westerwolde de volgende zin tegen te komen: 'Voor het eerst verschijnt Westerwolde op de internationale kaart'. De regel is te vinden in H.A. Groenendijk, *De Geschiedenis van Westerwolde*, dl. 7, 'Urnen en Essen (Groningen 1998), 19. In het betreffende hoofdstuk, 'Het curieuze bodemarchief van Westerwolde', wordt beschreven hoe Westerwolde een opmerkelijke rol speelde in de vaderlandse archeologie, met name in het Interbellum. Hierbij speelde de bekende archeoloog prof.dr. A.E. van Giffen een belangrijke rol. Hij deed in onze streek onderzoek naar urnenvelden, de typische necropolen uit de periode tussen 1200 en 250 v. Chr. Van Giffen zou tussen 1920 en 1943 in Westerwolde verschillende opgravingen leiden, waarvan enkele sterk de aandacht trokken. Soms werd het publiek ook in de gelegenheid gesteld om ter plaatse de werkzaamheden in ogenschouw te nemen. Zo vertelde ons lid mevrouw H. Middelkamp-Schuring, dat zij als klein meisje op de fiets naar de Laudermarke was gegaan om daar onder grote belangstelling de uitleg van prof. Van Giffen bij te wonen. Het ging om de bekende grote opgraving van 1932, mede mogelijk gemaakt 'door de even welwillende als effectieve, hier met de grootste erkentelijkheid gereleveerde medewerking van den Heer J. Buischool', zoals Van Giffen hem in zijn verslag dankte. De opgravingen vielen namelijk samen met de grootschalige ontginningsactiviteiten in Westerwolde, waarbij soms de

gelegenheid werd gegeven om vóór de werkzaamheden archeologisch onderzoek te verrichten.

Zoals gezegd, de opgravingen in Westerwolde trokken in die tijd grote belangstelling. De foto's in de verslagen geven een goed beeld van de werkzaamheden en geven een gevoel van 'was ik er maar bij geweest'... Van Giffen ontdekte dat de graven hier merkwaardige vormen hadden en van zogenaamde randstructuren ('kringgreppen') waren voorzien. Bij Wessinghuizen kwamen in 1927 voor het eerst de beroemde sleutelgatvormige greppels tevoorschijn, sindsdien onvergetelijk en voor altijd met Westerwolde verbonden. Voor wie het wil weten: vanaf Onstwedde op de driesprong bij de Höfte naar Wessinghuizen na enkele honderden meters links in het veld ligt het nu nietszeggende perceel dat Westerwolde 'op de internationale kaart' heeft gezet. Al met al zouden de archeologische verrichtingen van Van Giffen 'een voorbeeldfunctie gaan vervullen tot over de landsgrenzen' (Groenendijk, o.c., 19).

In hetzelfde boek vinden we in het hoofdstuk 'Waar zijn de Middeleeuwen?' ook heel andere passages. Vastgesteld wordt dat Westerwolde een bijzonder rijke schriftelijke geschiedenis heeft, maar dat de archeologie nooit de prioriteit heeft gekregen die het verdiende. 'Want waar kan men terecht als die historie een plek moet krijgen in het landschap? Tegen welk decor speelde het gewone leven zich af?

De sfeer die het *Landrecht* ademt, zal men in Westerwolde vergeefs zoeken. Weg is de schaal van het landschap dat in de vorige eeuw op dat van de Middeleeuwen moet hebben geleken. Volgebouwd zijn de erven die eens de oude esdorpen, hoe klein ook, hun ruimtelijke aanzien gaven. [...]. Geen holle wegen of sporenbundels, geen vergader- of gerechtsplaatsen, geen grafheuvels meer waar het ooit zou spoken. Wegverkaveld en opgeofferd aan de vooruitgang. Dat kunnen we als een 'geval van jammer' afdoen, maar het is nog maar het halve verhaal. Archeologen kunnen aan dat historische plaatje namelijk weinig toevoegen, eenvoudig omdat archeologisch onderzoek naar het middeleeuwse verleden van Westerwolde nauwelijks heeft plaatsgevonden.' Welk een schril contrast: de archeologie die Westerwolde 'op de internationale kaart' heeft gezet maar sindsdien nooit de positie kreeg die het verdiende. In de oude Drentse dorpen weet men alles over de prehistorische en Middeleeuwse oorsprong van de plaatselijke nederzetting, van de Westerwoldse dorpen weten we nagenoeg niets! Zou het niet tijd worden voor een inhaalslag en dat we iets minder bescheiden worden over onze archeologische positie 'op de internationale kaart'? Moeten we ons niet inspannen om de ontbrekende lacunes in de oudste kennis van ons mooie Westerwolde proberen op te vullen? Ik denk dat u mijn antwoord wel kunt raden. ■

◀ Foto: archief SHC

Een huwelijksbord met een Westerwoldse connectie

Tekst en foto: Jan S.A. Huizing

Het bord

Wat opvalt aan dit bord is de grote windroos in het midden, waarop alle mogelijke windrichtingen zijn aangegeven. Langs de randen van het bord bloemguirlandes en in een ovale cartouche de namen: 'Roel Wilts en Aaltie Fransens'.

Het bord is van aardewerk, voorzien van een groenig crème glazuur, z.g. Staffordshire ware dat in Engeland werd vervaardigd. Dat het inderdaad een Engels bord is, is ook te zien aan de tekst, die in een banderol vlak boven de windroos staat: 'Come Box the Compass'.

De beschildering is niet met de hand aangebracht, maar moet met behulp van een sjabloon zijn vervaardigd.

Van de eigenaar van het bord kwam ik te weten, dat er tenminste nog 5 gelijke bordes bekend zijn welke merendeels ergens in Noord-Nederland op verschillende adressen verblijven.

De eigenaars zijn geweest:

Roelef Wilts   1-3-1792   Aaltje Fransen
ged. 3-6-1764 Nw. Pekela   Nw Pekela
ovl. voor jan. 1806

z.v. Wilt Roelfs uit Onstwedde
en Harmke Derks uit Nw. Pekela
kleinzoon van Roelf Alberts Snijder uit Onstwedde
en Annegien (Antje) Wilts uit Sellingen

'Den 12 Februarius Roelf Wilts & Aaltje Franszen, beide van hier (Nw. Pekela), de eerste Proclamatie & zijn na 2 volgende, alhier gecopuleerd op Donderdag den 1e maart'. Dat wil zeggen, dat in de kerk te Nieuwe Pekela op 12-2-1792 voor de eerste keer hun voorgenomen huwelijk is afgekondigd, daarna nog 2 keer (een huwelijk moest 3 maal worden afgekondigd) en dat op 1-3-1792 het huwelijk te Nieuwe Pekela is voltrokken.

Deze bordes moeten door een Pekelder zeeman, mogelijk Roel zelf of anders iemand uit de familie Franszen zijn besteld en op de volgende reis naar dezelfde Engelse haven zijn meegenomen. ■

Oproep

Heeft u een mooi object dat in aanmerking komt voor deze rubriek? Meldt het bij de redactie.

Parenteel Hindrick Jaspers, schoolmeester te Sellingen

(slot)

Ruut M.A. Wegman

Vd.

Ocke Boeles, zoon van Boele Hiskes en Geescke Jaspers (IVa), geb. Wollinghuizen ca. 1676, eigenerfde op erve Wiltingh (Wollinghuizen 12), ovl. Wollinghuizen 21 dec. 1714, tr. Vlagtwedde 22 apr. 1707 (h.c. 17 mrt.) Annecke Alberts, ged. Vlagtwedde 12 dec. 1686, geb. Jipsinghuizen, ovl. Wollinghuizen na 13 mei 1745, dochter van Albert Harms op 't Schulten en Griete Jans Nijenhuis. Ocke Boeles kreeg op 26 dec. 1703 het recht van eerstgeborene van zijn oudste broer Jasper Boeles.

Uit dit huwelijk:

1. Grietje Okkes, geb. Wollinghuizen ca. 1708, ovl. Wollinghuizen na 1776, tr. Vlagtwedde 26 febr. 1723 (h.c. 28 jan.) Jan Harms Boelen, ged. Vlagtwedde 2 mei 1697, geb. Jipsinghuizen, ovl. Wollinghuizen tussen 28 okt. 1768 en 1772, zoon van Harm Hindricks Huls en Swaencke Jans.
2. Geeske Okkes, ged. Vlagtwedde 16 febr. 1710, ovl. Vlagtwedde tussen 11 nov. 1731 en 3 mei 1733, tr. Vlagtwedde 12 mrt. 1728 (h.c. 11 mrt.) Jan Huiberts Willems, ged. Vlagtwedde 2 juli 1702, ovl. Vlagtwedde in 1742, zoon van Huibert Jans en Teelcke Jans, tr. 2e Vlagtwedde 3 mei 1733 Aeltien Harms.
3. Hille Okkes, ged. Vlagtwedde 10 dec. 1713, ovl. vóór 28 jan. 1723.
In het huwelijkscontract van haar zuster Grietje Okkes op 28 jan. 1723 werd overeengekomen dat de enige zuster Geeske 300 Caroli gulden zou krijgen als zij ging trouwen.

Ve.

Jan Jans Lutjan, zoon van Jan Jans Hillewers en Jantien Wilts (IVb), geb. Sellingen ca. 1667, eigenerfde op erve Luth (Sellingens 23), betaald voor groeve 11 nov. 1704, tr. Sellingen ca. 1698 Aeltien Harms, geb. Ter Wisch ca. 1673, ovl. Sellingen na 3 juli 1739, dochter van Harm Everts Uitterbeeck en Rixte Harms, huwt 2e Sellingen ca. 1706 Harm Jans.

Jan Jans werd voor het eerst Lutjan (kleine Jan) genoemd op 27 sept. 1699. Zijn weduwe betaalde op 11 nov. 1704 5 gulden en 10 stuivers voor twee groeven. In het Pollinck reeckenboeck staat nog op 10 mei 1700 vermeld: Hebbe ick Jan Pollinck Lut Jan toe Sellinck gedaen 9 pont wolle voor 6 stuiver.

Uit dit huwelijk:

1. Jan Jans Luth, geb. Sellingen ca. 1700, eigenerfde op erve Luth (Sellingens 23), ovl. Sellingen na 3 mei 1766, tr. Sellingen h.c. 24 mei 1732 Aeltien Harms, ged. Onstwedde 14 okt. 1708, ovl. Sellingen na 3 mei 1766, dochter van Harm Meems Sickes en Jantien Berents Meems.
2. Jantje Jans, geb. Sellingen ca. 1702, bgr. Onstwedde 10 mei 1774, tr. Onstwedde na 8 juni 1726 Egbert Jans, ged. Onstwedde 9 juli 1702, bgr. Onstwedde 26 mei 1740, zoon van Jan Egberts en Harmcke Alvers Meems.
3. Rixte Jans, geb. Sellingen ca. 1706, bgr. Onstwedde 30 sept. 1736, tr. Sellingen vóór 24 mei 1732 Hindrick Hiskes Husingh, ged. Onstwedde 27 dec. 1711, eigenerfde op 't Husingh (Onstwedde 22), bgr. Onstwedde 4 jan. 1768, zoon van Hiskce Geerts Husingh en Teube Hindricks Boeijningh, tr. 2e Onstwedde 5 dec. 1737 Jantje Remckes Wijbelingh.

Vf.

Wilt Jans, zoon van Jan Jans Hillewers en Jantien Wilts (IVb), geb. Sellingen ca. 1669, mejer op 't Veerste Velthuis (Sellingens 52) en op het vijfde erve op 't Klooster (Ter Apel 21), ovl. Ter Apel na 15 april 1747, tr. Sellingen vóór 2 dec. 1701 Annecke Jans, geb. ca. 1674, ovl. Sellingen tussen 30 mei 1717 en 24 mrt. 1728, dochter van Jan Wilts en Annecke Berents Jolingh.

Wilt Jans was tussen 2 september 1701 en 1 mei 1709 pachter in Weende. Op 21 mei 1709 vertrok hij naar Sellingen, waar hij mejer op het Veerste Velthuis werd. Op 18 mei 1732 woonde Wilt Jans nog in 't Veerste Velthuis. Daarna had hij van 1733 tot 1740 het vijfde erve op 't Klooster in onderhuur.

Uit dit huwelijk:

1. Jan Wilts, ged. Vlagtwedde 19 febr. 1702, mejer op het vijfde erve op 't Klooster en landbouwer op het Buirs (Wollinghuizen 6), ovl. Wollinghuizen tussen 23 jan. 1746 en 7 mrt. 1749, tr. Ter Apel 28 juni 1733 Janna Bruins Trenning, geb. Laude ca. 1708, ovl. Wollinghuizen 22 okt. 1779, dochter van Bruine Berent Trenning en Naencke Jans ter Walslage, tr. 2e Vlagtwedde 7 mrt. 1749 Frerick Geerts, tr. 3e Vlagtwedde 4 apr. 1755 Berent Jans.
2. Jantien Wilts, ged. Vlagtwedde 25 nov. 1703, ovl. Nieuwe Pekela na 5 mei 1743, tr. Vlagtwedde h.c. 24 mrt. 1728 Berent Geerts Husingh, ged. Vlagtwedde 30 aug. 1700, geb. Jipsinghuizen, landbouwer op erve Husingh (Wollinghuizen 6), ovl. Nieuwe Pekela na 5 mei 1743, zoon van Geert Engelckes Husingh en Geescke Berents.
3. Hidde Wilts, ged. Vlagtwedde 13 juni 1707, ovl. na 24 mrt. 1728.
Hidde Wilts werd slechts één keer genoemd. Op 24 mrt 1728 was hij getuige bij het huwelijkscontract van zijn zuster Jantien Wites en Berent Geerts Husingh.

4. Rixte Wilts, geb. Sellingen ca. 1709, ovl. Sellingen tussen 18 nov. 1742 en 11 mei 1757, tr. Sellingen h.c. 20 nov. 1733 Harm Harms, geb. Sellingen ca. 1703, schoenmaker op Sellingen 22, ovl. tussen 26 apr. 1765 en 2 mrt. 1771, zoon van Harm Harms en Antie Wessels.
5. Jan Hendrik Wilts, geb. ca. 1711, koopman, ovl. Ter Apel juni 1736.

Vg.

Woltje Jans, dochter van Jan Jans Hillewers en Jantien Wilts (IVb), geb. Sellingen ca. 1671, bgr. Onstwedde 4 aug. 1746, tr. 1e Onstwedde h.c. 26 mrt. 1696 Hans Luickens, geb. Onstwedde ca. 1666, landbouwer op Onstwedde 37, betaald voor groeve 30 sept. 1704, zoon van Luicken Geerts en Jantien Hansen Menningh; tr. 2e Onstwedde h.c. 27 mrt. 1705 Willem Roelfs Schults, geb. Onstwedde ca. 1675, landbouwer op erve Rijckes (Onstwedde 101), bgr. Onstwedde 1 mei 1733, zoon van Roelf Harmens en Gebcke Schults.

Uit het eerste huwelijk:

1. Luijcken, ged. Onstwedde 24 jan. 1697, ovl. Onstwedde vóór 22 jan. 1698.
2. Luijcken, ged. Onstwedde 22 jan. 1698.
3. Jantien Hanssens, ged. Onstwedde 26 jan. 1699, bgr. Onstwedde 2 juni 1764, tr. Onstwedde tussen 28 aug. 1723 en 23 mrt. 1725 Wubbe Wubbes Heijes, ged. Onstwedde 21-08-1701, landbouwer op erve Weerdigh (Onstwedde 38), bgr. 24 okt. 1778, zoon van Wubbe Harbers Heijes en Alke Boeles.
4. Wupcke Hanssens, ged. Onstwedde 22 dec. 1700, bgr. Onstwedde 15 febr. 1777, tr. Onstwedde tussen 16 okt. 1721 en 28 aug. 1723 Reint Hiskes Menningh, geb. Onstwedde ca. 1684, eigenerfde op erve Menningh (Onstwedde 21), bgr. 12 febr. 1735, zoon van Hiske Menningh en Wendelke Reints Naeningh, tr. 1e Onstwedde ca. 1712 Jantje Geerts Witkop.
5. Johanna, ged. Onstwedde 1 dec. 1702.

Uit het tweede huwelijk:

1. Roelf Willems, ged. Onstwedde 22 mrt. 1709, eigenerfde op erve Rijckes (Onstwedde 101), bgr. Onstwedde 6 mei 1733, tr. Onstwedde 17 dec. 1730 Engeltje Hannes Hubbelingh, ged. Onstwedde 16 nov. 1704, bgr. 10 febr. 1741, dochter van Hanne Hubbelingh en Albertien Karskens Huitsingh.

Vla.

Ouwe/Oudtien Jaspers, dochter van Jasper Boelens (Va) en Antie Jans, ged. Winschoten 12 mrt. 1699 (geb. Zuiderveen), ovl. Vriescheloo tussen 12 jan. 1751 en 15 apr. 1757, tr. Winschoten 2 apr. 1725 Mans Frericks, geb. Heisfelde (D.) ca. 1675, meijer op de Prengerij (Vriescheloo 59) en Tjabbes Westerverne (Vriescheloo 79), ovl. Vriescheloo tussen 12 jan. 1751 en 15 apr. 1757, z.v. *Frerich Dirks alias Anewer en Gebke*, tr. 1e Nüttermoor (D.) 24-11-1705 Maria Rudolfs, tr. 2e Leer (D.) 18 sept. 1712 Altien Hinderks.

Mans Frericks en zijn eerste vrouw Altien Hinderks werden op 3 okt. 1717 aangenomen als lidmaat van de hervormde gemeente van Wymeer. Zij kwamen van Nüttermoor bij Leer. Na het overlijden van Altien op 9 jan. 1724 te Wymeer vertrok Mans naar Winschoten waar hij op 2 apr. 1725 trouwde met Oudtien Jaspers van Winschoter Zuiderveen. Na hun huwelijk vertrokken zij naar Vriescheloo, waar Mans meijer werd, onder andere in 1733 in Tjabbes Westerverne en in 1734 in de Prengerij. Op 12 jan. 1751 werden Mans en zijn vrouw door Frerick Egges de huur opgezegd. Waarschijnlijk ging het om een klein huisje op erve Edens (Vriescheloo 34a). In het huwelijkscontract van Frerick Mannes op 15 apr. 1757 werd alleen zijn broer Siwert Mannes als getuige genoemd.

Uit dit huwelijk:

1. Antie Mans, geb. Vriescheloo ca. 1726, ovl. Vriescheloo tussen 2 nov. 1759 en 22 mei 1763, tr. Vriescheloo h.c. 2 nov. 1759 Jan Jans Steffens/Gewelt, geb. Vriescheloo ca. 1717, ovl. Vriescheloo na 3 okt. 1796, zoon van Jan Steffens en N.N., tr. 1e Vriescheloo h.c. 19 mei 1747 Hille Berents, tr. 3e Vriescheloo vóór 22 mei 1763 Grietje Stevens.
Het is niet zeker of Antie een dochter was van Mans Frericks en Ouwe Jaspers. Het kan zijn dat zij een dochter is uit Mans Frericks eerste huwelijk, de in Wymeer op 24 apr. 1721 gedoopte Antie. In het huwelijkscontract tussen Antie Mans en Jan Jans werden haar twee halfbroers en twee halfzusters uitgenodigd, maar zij waren niet verschenen. Helaas werden hun namen niet genoemd. Mocht Antie een dochter uit het eerste huwelijk van Mans zijn geweest, dan moet er een niet met name bekend zijnde dochter zijn geweest die na 2 nov. 1759 is overleden.
2. Frerick Mannes, geb. Vriescheloo ca. 1730, ovl. Blijham 30 sept. 1808, tr. Blijham 15 apr. 1757 Teupke Jans, ged. Blijham 1 febr. 1728, ovl. Blijham in 1763, dochter van Jan Berents en Hille Hindriks; tr. 2e Blijham 21 apr. 1765 Marieke Christiaans, geb. in 1731, ovl. Blijham 19 febr. 1806.
3. Grietje, ged. Vriescheloo 26 juli 1733, ovl. vóór 15 apr. 1757.
4. Siwert Mannes, geb. Vriescheloo ca. 1736, ovl. Vriescheloo 8 nov. 1805, tr. Blijham 4 mei 1766 (h.c. 2 mei) Elisabeth Wolters, ged. Blijham 21 okt. 1742, ovl. Vriescheloo 25 mrt. 1811, dochter van Wolter Jans en Willemke Hindriks. »

Vlb.

Geesje Jaspers, dochter van Jasper Boelens (Va) en Antie Jans, ged. Oude Pekela 17 sept. 1702, ovl. Oude Pekela na 15 sept. 1743, tr. vóór 1728 Hindrick Geerts Slaper, geb. Oude Pekela ca. 1698, ovl. Oude Pekela na 7 mrt. 1778, zoon van Geert Slaper.

Het huwelijk van Geesje Jaspers en Hindrick Geerts Slaper is niet te vinden. Het moet rond 1727-1728 zijn geweest omdat hun eerste kind op 19 sept. 1728 werd geboren. Op 29 dec. 1738 kochten zij voor 300 Caroli gulden een heemstede met een huisje te Oude Pekela van Israel Hindricks en Martje Wijgers.

Uit dit huwelijk:

1. Antje, ged. Oude Pekela 19 sept. 1728, ovl. Oude Pekela vóór 27 juli 1732.
2. Geert Hindriks Slaper, ged. Oude Pekela 15 jan. 1730, ovl. Anjum na 9 aug. 1772, tr. Anjum 11 sept. 1757 Rinske Watses, ged. Anjum 9 sept. 1736, ovl. Anjum na 9 aug. 1772, dochter van Watse Eebes en Grytje Ypes.
3. Antje, ged. Oude Pekela 27 juli 1732.
4. Jannes, ged. Oude Pekela 2 sept. 1736, ovl. Oude Pekela vóór 22 nov. 1739.
5. Jannes Hindriks Slaper, ged. Oude Pekela 22 nov. 1739, ovl. tussen 1 dec. 1764 en 7 mrt. 1778, tr. Oude Pekela 12 jan. 1759 Grietje Klasens Potjewijt, ged. Oude Pekela 13 mei 1736, ovl. tussen 5 aug. 1764 en 1 dec. 1764, dochter van Klaas Harms en Fennegijn Willems.
6. Jacob, ged. Oude Pekela 15 sept. 1743.

Vlc.

Tamme Dieters, zoon van Dietert Tammes en Wubbe Boeles (Vb), ged. Vlagtwedde 27 aug. 1693 (geb. Veele), ovl. Bellingwolde na 4 sept. 1739, tr. Bellingwolde 7 mei 1724 Grietje Derks, ged. Bellingwolde 8 mrt. 1705, ovl. na 4 sept. 1739, dochter van Derk Hindriks en Fenne Koens.

Uit dit huwelijk:

1. Dietert, ged. Bellingwolde 16 febr. 1725, ovl. Bellingwolde vóór 8 aug. 1728.
2. Dietert, ged. Bellingwolde 8 aug. 1728, ovl. Bellingwolde vóór 4 sept. 1739.
3. Derk, ged. Bellingwolde 1 apr. 1731, ovl. Bellingwolde vóór 9 aug. 1733.
4. Derk, ged. Bellingwolde 9 aug. 1733.
5. Hindrik Tammes, ged. Bellingwolde 13 febr. 1735, ovl. Bellingwolde na 13 aug. 1775, tr. Bellingwolde 20 okt. 1762 Olke/Opke Hiskes, ged. Beerta 5 apr. 1737, ovl. Bellingwolde na 13 aug. 1775, dochter van Hiske Jans en Eltje Scheltes.
6. Dietert, ged. Bellingwolde 4 sept. 1739.

Vld.

Jan Dieters, zoon van Dietert Tammes en Wubbe Boeles (Vb), ged. Vlagtwedde 23 juni 1695 (geb. Veele), landbouwer op het Hackelingh (Veele 8), ovl. tussen 24 sept. 1763 en 12 jan. 1765, tr. Vlagtwedde h.c. 17 nov. 1730 Teelcke Jans, ged. Vlagtwedde 9 dec. 1703, ovl. Veele tussen 29 mei 1771 en 1 jan. 1772, dochter van Jan Jans Doodt en Wupcke Claessens.

Jan Dieters en Teelcke Jans kochten op 9 mei 1731 de goederen, waaronder een huis en tuin, die de Diaconie van Vlagtwedde 20 jaar daarvoor op 7 mrt. 1711 had gekocht van Teelckes ouders.

Uit dit huwelijk:

1. Wupcke Jans, ged. Vlagtwedde 14 okt. 1731, geb. Veele, ovl. Veele tussen 17 juli 1774 en 10 jan. 1792, tr. Vlagtwedde 9 mrt. 1760 (h.c. 25 apr.) Harm Jans Boelen, ged. Vlagtwedde 2 nov. 1732, geb. Wollinghuizen, mejier op erve Buntckes (Wollinghuizen 7), landbouwer op Veele 9, ovl. tussen 1783 en 10 jan. 1792, zoon van Jan Harms Boelen en Grietje Okkes (Vlg).
2. Dietert Jans Venema, ged. Vlagtwedde 12 sept. 1734, ovl. Groningen 20 juni 1815, tr. 1e Groningen 28 jan. 1766 Geertruida Wassenberg, ged. Groningen 11 juni 1729, bgr. Groningen 11 dec. 1773, dochter van Everwinus Wassenberg en Hinderika Ruimvelts, tr. 1e Groningen 21 mei 1751 Pieter Dauwes Wijngaerden; tr. 2e Groningen 18 okt. 1774 Anna Catrijna de Ruiter, ged. Groningen 20 apr. 1738, bgr. Groningen 12 mei 1778, dochter van Jannes Pieter de Ruiter en Trijntje Willems, tr. 1e Groningen vóór 4 juli 1764 Winand Ijtsema; tr. 3e Groningen 18 dec. 1779 Marrigje Hindriks, ged. Noordbroek 20 apr. 1738, ovl. Groningen 26 febr. 1827, dochter van Hindrik Sanders en Heijltjen Tonkes.
3. Jan Jans Dieters, ged. Vlagtwedde 15 mrt. 1737, landbouwer op het Hackelingh (Veele 8), ovl. Veele april 1773, tr. Wedde 6 mei 1769 (h.c. 14 apr.) Grietje Bastiaans, ged. Wedde 26 mrt. 1743, geb. Hoorn, ovl. Onstwedde tussen 16 apr. 1775 en 24 mrt. 1797, dochter van Bastiaan Menses en Egbertje Egberts, tr. 2e Onstwedde 26 juni 1774 (h.c. 24 juni) Albert Berents Snijder.
4. Wubbe Jans (z.), ged. Vlagtwedde 4 okt. 1739, ovl. Veele tussen 14 apr. 1769 en 28 juni 1773.
5. Harmen Jans, ged. Vlagtwedde 28 juli 1743, ovl. na 28 juni 1773.

Vle.

Geeske Dieters, dochter van Dietert Tammes en Wubbe Boeles (Vb), ged. Vlagtwedde 9 febr. 1716 (geb. Veele), ovl. Blijham na 1 okt. 1777, tr. Blijham vóór 1741 Jannes Harms Oosterhuis, geb. ca. 1710, dagloner, ovl. Blijham tussen 28 okt. 1759 en 25 apr. 1760 [?], zoon van Harm en Willemke.

Uit dit huwelijk:

1. Dietert, ged. Blijham 3 sept. 1741.
2. Wupke, ged. Blijham 17 nov. 1743.
3. Willemke, ged. Blijham 5 sept. 1745.
4. Harm Oosterhuis, ged. Blijham 7 jan. 1748, ovl. Groningen 12 febr. 1814, tr. Groningen 7 apr. 1784 Trijntje Adriani, ged. Groningen 20 jan. 1760, winkelierse, ovl. Groningen 3 apr. 1824, dochter van Berent Adriani en Geesjen Limborg, tr. 2e Groningen 13 apr. 1816 Jan Vergeel.
5. Albertien Jans Oosterhuis, ged. Blijham 20 jan. 1754, ovl. Bellingwolde 12 jan. 1817, tr. Blijham 27 sept. 1778 Pieter Elzes Prins, ged. Bellingwolde 25 aug. 1754, ovl. Bellingwolde 16 juni 1813, zoon van Elze Folkerts Prins en Margareta Pieters Kruiter.
6. Boele Jans Oosterhuis, ged. 1 jan. 1756, ovl. Bellingwolde 24 mei 1830, tr. Bellingwolde 14 mrt. 1788 Aaltje Harms, ged. Bellingwolde 4 mrt. 1756, ovl. Bellingwolde 11 dec. 1824, dochter van Harm Ebes en Talle Geerts.
7. Jantie, ged. 29 okt. 1759.

Vlf.

Boele Hiskes, zoon van Hiske Boeles (Vc) en Annecke Jans, geb. ca. 1700, ovl. Beerta na 29 juli 1784, tr. Beerta 11 dec. 1735 Trijntje Berents, ged. Beerta 10 dec. 1713, ovl. Beerta tussen 1 juni 1771 en 26 juni 1772, dochter van Berent Engels en Geertjen Jans.

Uit dit huwelijk:

1. Antje Boeles, ged. Bellingwolde 26 mrt. 1737, ovl. Scheemda 22 febr. 1812, tr. 1e Midwolda 31 mei 1772 (h.c. 26 juni) Nijes Hendriks, ged. Scheemda 5 juni 1729, ovl. Midwolda tussen 7 mei 1781 en 14 juni 1784, zoon van Hindrik Jans en Eltje Autjes, tr. 1e Midwolda 7 mei 1752 Haijke Willems; tr. 2e Midwolda 6 apr. 1785 (h.c. 23 mrt.) Albert Hindriks Uil, ged. Midwolda 26 dec. 1733, ovl. Midwolda tussen 7 febr. 1788 en 1 mei 1793, zoon van Hindrik Jacobs en Teupke Alberts, tr. 1e Midwolda 12 mei 1768 (h.c. 12 mei) Haijke Jans; tr. 3e Midwolda 7 sept. 1793 Wirtje Melcherts, ged. Beerta 7 aug. 1735, ovl. Winschoten 14 aug. 1804, zoon van Melchert Berents en Trijntje Wirtjes, tr. 1e Beerta 24 aug. 1760 Antje Willems.
2. Berent, ged. Beerta 1 nov. 1739, ongehuwd, bgr. Beerta 21 okt. 1808.
3. Geertjen Boeles, ged. Beerta 16 dec. 1742, ovl. Beerta tussen 25 jan. 1776 en 12 mei 1782, tr. Beerta 2 juni 1771 (h.c. 1 juni) Johannes Henricus Vlothuizen, geb. Beerta 24 sept. 1741, bgr. Beerta 4 nov. 1807, zoon van Hindrik Hinricus Vlothuizen en Sijpke Berents, tr. 2e Beerta 12 mei 1782 (h.c. 7 juni) Tete Geerts.
4. Hiske, ged. Beerta 11 sept. 1746, ovl. vóór 29 juli 1784.
5. Jan Boeles, ged. Beerta 20 dec. 1750, ovl. Oude Pekela na 12 juni 1789, tr. Beerta 3 nov. 1782 (h.c. 28 nov.) Trijntje Heres, ged. Blijham 13 apr. 1755, ovl. Oude Pekela tussen 26 mei 1786 en 12 juni 1789, dochter van Hero Sebes en Fenne Abels, tr. 1e Beerta 7 mei 1775 Weijert Geerts; tr. 2e Oude Pekela 12 juni 1789 Jeltje Andries, ged. Veendam 10 juni 1753, ovl. na 12 juni 1789, dochter van Andries Pieters Rosijn en Annechien Jans, tr. 1e Veendam 16 apr. 1786 Jochum Berents.

Vlg.

Jan Hiskes, zoon van Hiske Boeles (Vc) en Annecke Jans, ged. Vlagtwedde 15 aug. 1706, ovl. Bellingwolde na 22 okt. 1751, tr. 1e Bellingwolde 20 mei 1736 Hille Hinderks, geb. Weener (D.) ca. 1711, ovl. Bellingwolde tussen 20 mei 1736 en 18 mrt. 1740; tr. 2e Bellingwolde 18 mrt. 1740 (h.c. 18 mrt.) Anna Berents, ged. Vlagtwedde 15 dec. 1709, geb. Veele, ovl. tussen 26 mrt. 1741 en 6 mei 1742, dochter van Berent Jans en Talle Harmens; tr. 3e Bellingwolde 6 mei 1742 Ussel Aikes, geb. Wymeer (D.) ca. 1717, ovl. Bellingwolde na 22 okt. 1751.

Uit het eerste huwelijk:

1. Trijntje, ged. Bellingwolde 8 sept. 1737.
2. Hilke, ged. Bellingwolde 30 nov. 1738.

Uit het tweede huwelijk:

1. Berent, ged. Bellingwolde 26 mrt. 1741.

Uit het derde huwelijk:

1. Eike, ged. Bellingwolde 5 apr. 1743.
2. Hiske Jans, ged. Bellingwolde 11 okt. 1744, ovl. tussen 9 febr. 1787 en 26 mei 1799, tr. vóór 24 mrt. 1771 Swaantje Mans, ged. Bellingwolde 13 mrt. 1744, ovl. Den Ham 4 juni 1806, bgr. Bellingwolde 9 juni 1806, dochter van Mans Arents en Fenne Luppes.
3. Antje, ged. Bellingwolde 22 sept. 1748.
4. Jan, ged. Bellingwolde 22 okt. 1751.

Winkeliersdochter in Musselkanaal

Herinneringen aan mijn jeugd in ons middenstandsgezin in de jaren 60

▲ De winkel van Velema rond 1955, uiterst rechts op de foto, naast de Gereformeerde Kerk. Foto: Archief Velema

Petri C.J. Velema

Inderdaad, hoeden en petten en dameskorsetten. Van prachtige damesmantels tot knopen en ritsen, van herenkostuums tot bolletjes wol. En stof, op dikke rollen, waarachter je je prachtig kon verstoppen.

Later verdwenen de stoffen maar de lange meetlat bleef aanwezig. Op een dag zwaaide de deur open en kwam politie Koch binnen. Hij droeg een lange zwarte jas met ceintuur, grote zwarte glimmende laarzen en een pet met een enorme klep. Politie Koch kwam de meetlat controleren op de juiste lengte. Voordat mijn vader kon zeggen dat de meetlat allang niet meer werd gebruikt haalde één van de verkoopsters de lat tevoorschijn en overhandigde deze trots aan de agent. Politie Koch nam de meetlat in beslag en mijn vader kreeg een dikke boete.

Het personeel

De verkoopsters in de winkel noemden wij altijd 'de meisjes'. Ze waren ook nog erg jong. Ze begonnen te werken wanneer ze 16 of misschien 15 jaar waren. Sommigen bleven tot aan hun pensioen!

De meisjes gingen altijd naar de (protestantse) kerk, ze werden denk ik op die manier geselecteerd. Maar mijn vader wilde dat er in ieder geval één katholiek meisje in de winkel werkte, voor de katholieke klanten. Soms mocht ik met zo'n meisje mee naar huis om te eten. Dan sloegen ze aan tafel een kruisje voor het eten. Dat had ik nog nooit gezien! Wij waren gereformeerd.

Mijn vader was voor zijn tijd wel vooruitstrevend. Hij liep zelf achter de kinderwagen en vond dat ook vrouwen dominee mochten worden.

Er waren niet alleen meisjes in dienst, in mijn vroege herinnering was er ook een mannelijke verkoper. Hij heette Wigger Kingma. Toen ik op de kleuterschool zat ging hij weg. Ik maakte nog een afscheidscadeautje voor hem. Omdat we toch een uitgebreide herenafdeling hadden werd er een nieuwe verkoper aangenomen: Tammo Feiken. Tammo begon later zelf een zaak in Musselkanaal aan het eind van de Marktstraat. Ook Tammo was gereformeerd maar erg vrolijk en hij maakte leuke grappen.

Ik ben de middelste van de drie dochters van Bert Velema, kleindochter van Auke Velema en geboren in 1957.

Ik zou het alle kinderen toe willen wensen: geboren worden in een middenstandsgezin. Een rijkere leeromgeving voor kinderen is er niet denkbaar. Veel ruimte om te spelen, een winkel vol spullen, meten, wegen, sorteren, prijzen, alles leer je spelenderwijs. En altijd mensen om je heen; personeel en klanten. In mijn vroegste herinnering was er in onze winkel van alles te koop.

De winkel

Op een drukke zaterdagmiddag wel eens iets uit de etalage verkocht. Mijn vader vergat dan wel eens om de etalagepoppen weer aan te kleden en zo kon het voorkomen dat het gereformeerde kerkvolk op de vroege zondagochtend kon genieten van 'blote' etalagepoppen. Mijn vader kreeg dan zeker op maandag bezoek van een kerkganger die zich er nogal aan had geërgerd. Mijn moeder was dan wel boos op mijn vader, ik denk dat zij zich er ook voor schaamde.

De zaterdagmiddagen waren erg druk. Er werd dan extra personeel ingezet en wij mochten als kind het textiel en de kleding op de toonbank opvouwen en inpakken. Kostuums en mantels werden verpakt in platte bruine kartonnen dozen met deksel. Wij mochten de dozen in elkaar vouwen en mijn vader bond de dozen met touw achterop de fiets van de klant. Hij deed dit altijd heel zorgvuldig met veel lussen. Er waren natuurlijk ook wel eens dagen dat het minder druk was, dan moesten wij als kind de fietsen tellen bij de concurrent (Machiel, Kosmeijer, Jansen). We waren

niet altijd eerlijk en logen er regelmatig een paar fietsen af.

Op zaterdagavond moest mijn vader nog vaak, net als mijn opa, 'met het goed bij de weg'. Gelukkig niet meer op de fiets maar met de auto. Hij ging dan ook 'De Monden' in of naar de Mussel. Of naar de 'Kielen'. Ik wist niet waar dat lag maar het klonk ver weg. Mijn vader had er niet altijd zin in, hij was ook moe na een lange werkweek en op zondagmorgen moest hij weer orgelspelen in de kerk. Ook kwamen er regelmatig klanten buiten de openingstijden rouwgoed kopen. Ze kochten dan een mooie pyama voor de overledene en stemmige kleding voor de familie.

Op zondagmiddag deed mijn vader de boekhouding. Wij mochten de facturen van de firma's waar ingekocht was op alfabetische volgorde in een ordner stoppen.

Mijn moeder werkte met name op de middagen in de winkel. 's Morgens had ze natuurlijk het werk in de huishouding. Toen ik klein was, was er overigens altijd hulp. Een meisje voor hele dagen, later kwam er twee keer in de week een werkster. Uit school moesten wij ons zelf vermaken. Wij 'hingen' dan ook erg vaak aan haar rokken wanneer ze de klanten hielp of speelden in haar nabijheid. Op deze manier heb ik het Gronings zeer goed kunnen verstaan maar niet vloeiend kunnen spreken. Mijn ouders spraken Nederlands tegen ons, helaas. Dat kwam, denk ik, omdat mijn

moeder van Friese afkomst was. Zij leerde trouwens goed Gronings praten en mijn vader het Fries. Ik neem ze het altijd nog een beetje kwalijk dat ze mij het Gronings niet hebben geleerd.

Er moest natuurlijk ook ingekocht worden. Mijn vader ging daarvoor in de jaren 50/60 regelmatig naar de binnenstad van Amsterdam waar veel firma's hun bedrijf hadden. Later werd het confectiecentrum in Amsterdam gebouwd en was alles op één locatie te vinden.

In de jaren 60 kwamen er ook nog veel vertegenwoordigers aan de winkel. Ik herinner mij de vertegenwoordiger van de AaBee wollen dekens. Hij had altijd monsters bij zich, kleine dekentjes. Mijn vader vroeg dan wel eens zo'n dekentje voor ons, voor in de poppenwagen. Onze poppenwagentjes waren bij Nijdeken gekocht, een winkel van sinkel aan de Sluisstraat.

Zoals ik al zei, was onze winkel een paradijs om in te spelen. In de paskamers met onze poppen, op een hoge trap 'uitkijktorentje' spelen, verstoppertje achter de gondelaars en de toonbanken, de etaleur meehelpen, met de kassa spelen, het geld tellen, nummeren, inpakken, verkleeden, opruimen, spiegels schoonmaken en... je was nooit alleen!

Op straat

Ook waren we vaak op straat te vinden vóór de winkel. Er kwam altijd wel wat langs. Ik herinner me Jan de Roos. Voor

▲ Bert Velema rond 1950. Foto: Archief Velema

hém was ik ook een beetje bang maar ik was ook erg nieuwsgierig. Jan de Roos kon erg hard zingen. Hij zong 'tegen de gevels van de winkels op'. Zijn jas hing vol met medailles en in zijn hand had hij een stok waarmee hij zwaaide.

Veel minder lawaai had Berend Doeffie. Hij liep altijd met een gebogen hoofd en zocht de straten af naar peuken, werd er gezegd. Om van al die peuken weer nieuwe sigaretten te kunnen draaien. We hebben wat afgewacht, als kind. Achteraf is 'het wachten' nog mooier dan het feest op zich...

De winkelweek

De winkelweek werd georganiseerd door de, dit jaar honderdjarige, handelsvereniging. Wat hebben de leden ons als kind veel plezier gegeven. Het begon met de palen in het gras. Wanneer we uit school kwamen (de School met de Bijbel aan de Sluiskade) lagen er, eind september, hoge houten palen in het gras langs het kanaal. Dat was het teken dat de winkelweek 'eraan kwam'. Wat later werden de palen omhoog gezet en werd er draad tussen gespannen. Nog later, maar dan was het bijna zover, kwamen er aan de draden prachtige lampjes. Ze werden over de weg of over het kanaal gespannen. En dan kon het feest beginnen! »

▼ Winkelweek in Musselkanaal in 1985. Foto: Archief SHC

Het begon op een donderdag en duurde anderhalve week! Amicitia, het muziekkorps, paradeerde iedere avond langs de straat. En alle avonden waren de winkels open. Van heinde en verre werden bij ons oude verkoopsters opgetrommeld om te helpen. Soms waren het er meer dan 20. Opa kwam uit Emmen om een oogje in het zeil te houden.

Wat was het druk op Musselkanaal en in onze winkel. Het zag er zwart van de mensen. Veel mensen hadden geld 'gebeurd', de oogst was binnen en de kinderen moesten een warme jas. Hele gezinnen werden aangekleed. Veel ervan kwamen uit 'De Monden' Op zo'n drukke avond viel het licht in de winkel uit, de stoppen sloegen door en daarna, ook te begrijpen, bij mijn vader.

Wij mochten, als kind, één keer per jaar naar de kermis. Mijn vader en moeder hadden geen tijd, dus ging de werkster en haar man met ons mee. Dan was het touwtje trekken, een suikerspin eten en in de bootjes. De grijs bebaarde kapitein liet de pluim dansen op de bootjes met de kinderen. Trok je de pluim, dan mocht je nog een gratis rondje. En natuurlijk met een zakje olieballen weer naar huis. Aan het eind van de winkelweek werden er kroketten gehaald en bleef het personeel een kroketje mee-eten. Voor dit hoogtepunt mochten wij zelfs uit bed komen! Op zaterdagavond gingen we naar het vuurwerk in het park.

Sint Maarten

We liepen nog met lampions met echte kaarsjes. Langs het kanaal liepen honderden kinderen met hun lichtje. Op een keer vloog mijn lampionnetje in de brand. Ik smheet van angst de lampion in de winkel. We wisten als kind waar je wel en niet naar toe moest gaan. Bij café Musters, op de hoek van de Technicumstraat, kreeg je een oud, gerimpeld appeltje. Nee, dan bij Dohle. Daar kreeg je een klein cadeautje of... naar Ruté, de eerste supermarkt in het dorp voor wat lekkers. Daar kreeg ik mijn eerste zakje chips met kippensmaak. Bij Ruté deden we trouwens iedere zaterdagmorgen voor mijn moeder de boodschappen. Ook bezorgde kruidenier Kamies uit de Mussel op zaterdag de boodschappen maar dan moest er eerst een boekje voor de boodschappen worden ingevuld.

Sinterklaas

De Goedheiligman kwam natuurlijk ook naar Musselkanaal. In november zorgde de Handelsvereniging ervoor dat Sinterklaas in het dorp kwam. Dat wist ik omdat mijn vader, die ook lid van de vereniging was, een keer een nieuwe jas voor Sinterklaas en pakken voor de pieten moest bestellen. Ook werden er dozen strooigoed bij ons bezorgd (pepernoten en schuim) en in zakken gedaan.

We zaten al uren voor de intocht op een paal voor de winkel te wachten tot Sinterklaas kwam. Hoorden we het korps Amicitia en zagen we het zwaailicht van de politieauto, dan wilden we wel wegkruipen, zó spannend was het! En daar was dan Sinterklaas in zijn nieuwe mantel in de

**Het moet erg
onveilig zijn
geweest, maar in
die tijd werd daar
nog niet over
nagedacht.**

koets. De pieten strooiden het strooigoed dat we zelf in de zakken hadden gestopt. De pieten liepen ook nog even de winkel binnen om mijn vader en de klanten te begroeten!

Maar het allermooist was de Sinterklaas-tafel bij bakker Luursema. Dat was een tafel met daarover een wit laken en daar stonden prachtige dingen op uitgesteld. Figuurtjes van marsepein zoals verleidelijke vrouwenbenen, stenen potjes met snoepjes, en wiegies van chocola met roze of blauwe dekentjes van suiker. Ik kan me niet herinneren dat we er iets van kregen. Kijken was genoeg.

Met pakjesavond kwam altijd tante Fine (Niemeijer). Zij was de huishoudster bij meneer en mevrouw Brouwer, die naast ons woonden (Marktstraat 48).

Meneer Brouwer was vervener geweest, hij was ook gereformeerd en had ervoor gezorgd dat de 'School met de Bijbel' werd gesticht. Het schijnt dat hij ook, rond 1900, de locatie voor de school aan de Sluiskade heeft bepaald, dichtbij de brug en de sluis.

Het echtpaar had geen kinderen en was inmiddels erg oud. Tante Fine ook, maar zij moest nog wekelijks op zaterdag de bel poetsen, het straatje schrobben, de tuin onderhouden en koken. Toen ze alle drie overleden waren werd hun huis verkocht aan dokter Van Gilsdonk.

Kerst

De etaleur kwam om prachtige kerstetalages te maken. Natuurlijk mochten we meehelpen! De poppen kregen mooie kleren aan en wij zochten natuurlijk ook alvast voor onszelf een mooie jurk met wit kraagje uit. En natuurlijk keken we wat voor moois Dohle in zijn etalage had. Voor ons was Dohle de mooiste winkel van Musselkanaal. Ik kreeg er mijn eerste pop toen het speelgoed nog op de bovenverdieping was.

Winter

Onze winkel werd in de winter verwarmd met grote oliekachels. Onder de grond stonden de tanks met olie of petroleum. Toen er gas in Slochteren werd gevonden kregen we in de winkel gaskachels en gingen de oliekachels naar onze school. Die stonden daar dan de hele winter te loeien midden in het lokaal.

Het moet erg onveilig zijn geweest maar in die tijd werd daar nog niet over nagedacht. Als de kinderen het maar lekker warm hadden.

Wat heb ik mooie herinneringen aan mijn geboortedorp Musselkanaal. De tijd dat de schepen in het kanaal voeren ligt ver achter ons. De komende jaren zullen karakteristieke gebouwen zoals scholen en kerken een andere bestemming krijgen of leeg komen te staan. Veel winkels zullen hun deuren sluiten en daarmee zal het karakter van een eens zo mooi Veenkoloniaal dorp verdwijnen. ■

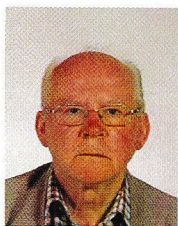
Literatuur:

Bennie Velema en Han van Wermeskerken, *Vier eeuwen Westerwoldse geslachten Velema-Koers te Veele, s.l., s.n., 2000*

H. Schuurman, *Musselkanaal een dorp aan het Stadskanaal, Stadskanaal, 1983*

Bert Roossien, A. Hempen, *Musselkanaal, een verhaal over turf, groei en bedrijvigheid, Groningen, 2000*

J. Vissering, *100 jaar Christelijk onderwijs in Musselkanaal, Scheemda 1997*

F. Alting

Waar en wanneer bent u geboren?

Ik ben geboren op 11 januari 1942 als boerenzoon in het Westerwoldse Jipsinghuizen (een gehuchtje tussen Vlagtwedde en Sellingen).

Bent u in de Kanaalstreek opgegroeid?

Neen. Wel heb ik hier vanaf 1967 gewoond, want ik werkte op de Gem. Sociale Dienst van Onstwedde. Mijn verloofde en ik trouwden en we kregen een woning aan de Frieselaan (de eerste fase van Plan ter Maars) toegewezen.

Welke taal werd er thuis gesproken?

Thuis werd alleen Gronings dialect gesproken. Dit was in die jaren in mijn geboortestreek gebruikelijk. Ik kan me namelijk geen gezin herinneren, waar van het dialect werd afgeweken. Hier in Stadskanaal bleven we dit doen.

Hebt u ooit de streek verlaten?

Zoals reeds gezegd ben ik in 1967 naar Stadskanaal gekomen en hier gebleven, echter een keer verhuisd binnen de plaats.

Wat is er voor u typisch aan de Kanaalstreek?

De Kanaalstreek met z'n lintbebouwing kende ik van huis uit niet. Westerwolde heeft/had alleen enkele kanalen voor afvoer van landbouwproducten en afwatering. Daarnaast moeten we de riviertjes (Ruiten A – Mussel A enz. niet vergeten). Daarnaast hadden we voor de Westerwoldse ruilverkaveling prachtige bosjes, oude bomen en boomwallen ter afscheiding. Ik zou nog wel een poosje zo door kunnen gaan. Maar u begrijpt wat ik bedoel. Hier in deze streek mis ik deze mooie natuur. Een lijnrecht kanaal en huis aan huis boeit me niet. Maar het is typisch Veenkoloniën en hoort bij deze streek.

Wat is zeker de moeite waard om te behouden?

Er zijn natuurlijk veel dingen, die je hier moet houden, omdat deze niet weg te denken zijn, zoals Streekhistorisch Centrum, Watertoren, Geert Teiscentrum, de STAR, Refajaziekenhuis en het park, wat betreft de natuur.

Wat vindt u het mooiste plekje in de Kanaalstreek?

Een van de mooiste plekken is momenteel het vernieuwde centrum.

Wat zijn de grootste veranderingen in de streek sinds uw kindertijd?

Ik kan dus niet vanaf mijn kindertijd over Kanaalstreek praten. Sinds de tijd dat ik hier woon zijn de wegen aangepast voor het zwaardere verkeer. Alle monden zijn gedempt. Fietspaden zijn aangelegd. Maatregelen zijn genomen om het verkeer te beveiligen. Eerst middels verkeerslichten, later rotondes. Stadskanaal is uitgebreid met het Plan ter Maars. Flats, die hier eigenlijk niet in het geheel passen zijn gebouwd. Zo is Stadskanaal gegroeid en met de tijd mee gegaan. De keerzijde is, dat veel bedrijven die aan het kanaal stonden, weg zijn. Doch, we zien ook weer veel nieuwe bedrijven op het industrieterrein.

Wanneer bent u donateur geworden?

Sinds het Streekhistorisch Centrum van start is gegaan ben ik (mijn vrouw en ik) donateur geworden.

Op welke manier bent u actief (geweest) in historie en genealogie?

Geen van beide. Wel vind ik de historie uitermate boeiend.

Wat is voor u een hoogtepunt/belangrijkste gebeurtenis in de geschiedenis van de streek?

De komst van Philips (en helaas de afbraak hiervan) had tot gevolg dat er diverse voorzieningen gerealiseerd werden. Denk ook eens aan het theater Geert Teis.

Als u het voor het zeggen had, wat zou u in de Kanaalstreek veranderen?

De rotte 'kiezen' zo snel mogelijk verwijderen. Ik vind dit onaanzienlijk.

Hebt u nog suggesties voor ons tijdschrift?

In deze streek hebben veel bekende mensen geleefd. Mogelijk kan hier wat meer over geschreven worden. Ik denk hier ondermeer aan Knigge, Uniken. Zo zijn er vast nog wel meer.

Wilt u verder nog iets kwijt?

Een vraag: Hebben scholen (bijv. basisscholen, voortgezet onderwijs) ook veel aan het geschrevene in het tijdschrift?

De eigenaren van de Ossekamp te Bellingwolde

Tekst en foto's: Jan S.A. Huizing

De ossenkamp: Bellingwolde, sectie A, genaamd de A, de zogenaamde Bellingwolder nieuwlanden, nr. 30 en 38.

Huidige eigenaar:

Jan Bennes Smaal
geb. 6-9-1950 Blijham
z.v. Harm Lukas Smaal
en Maria Lucretia Pauwels

14-9-1979
Vlagtwedde

Hendrika Buzeman
geb. 21-3-1951 Veendam
d.v. Roelof Buzeman
en Grietje Aaltiena Meijeringh

Oudst bekende eigenaar:

Het klooster Ter Apel

1-5-1588 Wy broder Joannes van Emmen prior, (-) senioren unde conventualen toe Apell orden des hillighen Cruitzes in Westerwoldingher landt (-) dath wy durch hoichdringende noit in tidd des swaren lanckdurighen krighes um sunderlinghe nutticheit orber unde profijt unses convents vorschreven hebben vercoft ungedrunghen unde over gegeven dem Ersamen unde fromen Roleff Gertt Eltkes in Bleiham, Johanna siner Eheliken huissfrouwen unde oiren erffgenamen ofte holder deses brieves dertich daler Jaerliker unde erfliker renthen (-) wy unsen lande toe Bellingwolth gheleghen up de Gast geseten wth unsen ossenkamp unde het stertken genomet (genoemd) daer wy conventualen vorschreven unse magher ossen unde koyen pleghen in toe weiden unde vet lathen worden (-) die vorschreven jaerlike renthenn daerwth tho leveren wachten unde waren (-) unde mach Roleff vorschreven ofte sine Erffgenamen dat daler vorschreven payments unde mit der vuller renthen. Dith alles uprecht unde sunder arch ofte lyst ver tu l(gen u)nde bynnen hirmith an unde over ghewest de Erbare frommen mannen Ocke Tammes in Bleiham (-) Engell Muirmester borgher thoe Embden. Noch um merder vastenysse der waerheit van allen (.....) so vorschreven stedich unde vast tho holden hebben wy vercooperen vorschreven zamptliken unde eindrecht(ich?) (U)nse Convents zeghell beneden an dessen brieff gehanghen.

In dit stuk wordt omschreven, dat Joannes van Emmen en andere kloosterlingen door de zware en langdurige oorlog (1568-1648) gedwongen zijn om een bedrag van 500 daalder, gevende een rente van 30 daalder jaarlijks, van de eerbare en vrome Rolef Gert Eltkes, getr. met Johanna, uit Blijham te lenen. Als onderpand geven de zij een stuk land uit hun gast te Bellingwolde, uit de ossenkamp en genaamd het stertken.

28-7-1614 De drost Edsert Rengers ten Post constateert op deze dag, naar aanleiding van het onderzoek in de papieren van het klooster na het overlijden van Johannes Emmen, dat het bovenstaande handschrift is betaald, maar niet is "gecanceleerd". Hij zet dan in zijn bericht, dat hij het stuk heeft doorsneden (hiermee maakte hij het stuk ongeldig). Door de aankoop van Westerwolde met het klooster Ter Apel in 1619 is de stad Groningen eigenaar van alle Ter Apeler bezittingen geworden.

De eigenaren van de Ossekamp te Bellingwolde

Toen de ossenkamp nog bezit van het klooster Ter Apel/de stad Groningen was, zijn onderstaande personen huurder/meijer geweest:

Albert Jacobs

geb. ca. 1580

ovl. na 14-9-1658

z.v. Jacob N ovl. voor 2-9-1639

Kinderen, volgorde onbekend, mogelijk geboren te Bellingwolde:

Jacob => opvolger

jongen, naam niet genoemd

Ettjen

- 6-7-1621 Ocko Alerts en Sicke Udens hebben Albert Jacobs op 't hoofd gewond, daarom samen op 3 daler geaccordeert.
11-10-1626 Hindrick Engels hefft Albert Jacobs dijkrichter pant weigert, deswegen om sijn sober stantt verdragen op een daler.
13-6-1627 Gebo Willems hefft Haijo Heickens an den hals geslagen end Albert Jacobs in den sloot gesmeten, accordeert op veer gulden.
21-5-1628 Albert Jacobs ende Lupko Willems hebben Ocko Eltiens mit vuisten geslagen, daer aff door Albert voor beiden geaccorderet op een rijxdaler.
11-6-1632 Diurcko Tiabbes hefft Albert Jacobs een blootrijse ende Harbert Coenes mitt vuisten geslagen, 't samen veraccorderet op twee carls gulden.
7-8-1637 Wubbo Berens omme dat deselve Albert Jacobs met een schuffel geslagen, verdragen op twee caroli guldens en tijn stuver brab:
14-9-1658 Albert Jacobs met consorten wegens injurien (schelden) oversproocken Geert Remmers geaccordeert op 5-0-0.

Jacob Alberts
geb. ca. 1610
z.v. Albert Jacobs
en

2-9-1639
Beerta

Wiben Geerts
geb. ca. 1615 Beerta
d.v. Geerd Doornebusch
en Frouwe

- 2-9-1639 Huwelijkscontract tussen Jacob Alberts en Wiben Geerts (-) Noch staet Albert toe kracht deses sine sone Jacob de halve Ossenkamp, mit dien bedinge, dat Jacob voor den selven de halve huire betalen sulle, twelck hij wt kracht deses belooft te doen (-).
7-5-1643 Jacob Alberts en Wijben (ehel.), te Bellingwolde, lenen van Allo Asmus, pr.vmd., Poppo Aelders en Tiarck Luitjens, voogden over Geerd Doornebusch en Frouwes (gew. ehel.) ouderloze kinderen, Alardt en Focko 200 Keizers gld.
8-6-1645 Jacob Alberts heefft die soon van Albert Luickens geslagen, deswegen is deselve veraccordeert op drie caroli guldens.
7-9-1658 Jacob Alberts van dat hij Tonijs Teemsmaecker een kwetsuur aan 't hoofd gegeven heeft, geaccordeert op 2-0-0.

Eijlert Eijlerts
geb. ca. 1670
ovl. na 20-11-1728

ca. 1697

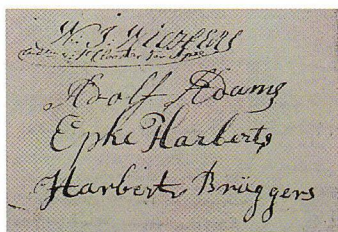
Grietje Geerts
geb. ca. 1675
ovl. voor 1715

- 13-7-1694 (-) doen die boom voor de pastorie bij Eilert Eilerts huis gehouwen worde.
?-2-1697 wordt hij als volmacht genoemd voor het graven van het nieuwe zijldiep te Bellingwolde.
7-3-1697 wordt Grietje Geerts aangenomen als lidmaat te Bellingwolde.
20-11-1728 Gehoordt het rapport van de Ed: Hr: praesiderende Borgemeester Gockinga en sijn Ed. Assessoren dat haar Ed. met assumtie (toevoeging) van de Rentemr. Alberti ten gevolge act commissoriaal in dato den 19 deses Alberti (ver?)mits noie filia over derselver ingediende remonstrance hadden verstaan, hoe dat eener Eildert Eilderts in huire hadde gehadt seeckere elff deimatten landt, **de ossecamp** genaamt onder Bellingwolde gelegen doch in de Reeckeninge op 12 deimten bekendt jaarlijks voor sestigh Car. gld: en een halff jaar geschenck over de ses jaaren te verdeelen, vorsoeckende angesien de jaarmaalen geexpireerd (voorbij) waren een nieuwe inhuringe te mogen ingaan, dat Haar Edelen bij die occasie (gebeurtenis) door de Rentemr. geïnformeert waren, dat van genoemde twallff deimatten door de Rentemr. wierde betaalt wegens de overdrift twee gld: 19 stv. »

De eigenaren van de Ossekamp te Bellingwolde

Vroegere eigenaren:

- 13-6-1788 Op het geproponeerde ter vergadering van den E.E. Heer Burgemr. Sickinge en zijn Edelheids Heeren adessoren, hebben de H. Heeren Burgemeesteren en Raad den Rentmeester der Stads veenen W.J. Wichers geauthoriseerd en gequalificeerd om als administrator van de goederen van 't Clooster Ter Apel opdracht na stijl lokaal, te doen van eene beklemming van twaalf deimten land te Bellingwolde gelegen, ingevolge geapprobeerde conditien van den 29 October jongst verkogt aan Adolf Adams om in gl. en voor den ontvang der penningen te quiteren.
- 25-6-1788 De rentmeester der stadsveenen W.J. Wichers en in qlte administrator der goederen van t' klooster Ter Apel (zie bovenstaand) verkoopt aan Adolf Adams getr. met Epke Harberts (Bruggers) de vaste beklemming van 12 deijmten groenland, **de ossekamp** genaamt in Bellingwolde, alles als nu door Adolf Adams getr. met Epke Harberts wordt gebruikt, van de vorige stadsrentmeester door hun is aangekocht en reeds is aanvaard. Koopsom 751 gulden en 80 gulden jaarlijkse rente.

Adolph Adams (de Cock)
ged. 6-3-1740 Bellingwolde
z.v. Adam Adolfs
en Ike Eppes

10-5-1776
Bellingwolde

Epke Harberts Bruggers
ged. 1-1-1755 Bellingwolde
d.v. Harbert Bruggers
en Remke Hillenius

Kinderen, gedoopt te Bellingwolde:

- 4-5-1777 Ike
4-4-1779 Remke
11-8-1782 Adam
10-12-1784 Tetje

- 5-4-1780 Adolph Adams getr. met Epke Bruggers en zijn broer Eppe Adams, samen kinderen van wijl. Adam Adolps en Ike Eppes in leven alhier woonachtig, scheiding: Dat Adolph Adams in eigendom zal behouden de beklemming die hij thans bewoont en gebruikt met nog een huis en tuin, die door Wessel Harms wordt bewoond.

Hans Hommes
geb. 25-8-1806 Bellingwolde
ovl. 24-7-1860 Bellingwolde
z.v. Gebe Hansens Hommes
en Anna Reents

15-5-1830
Bellingwolde

Ilbentje Hagens Stronk
geb. 13-8-1806 Bellingwolde
ovl. 1-9-1861 Bellingwolde
d.v. Hagen Garrelts Stronk
en Afien Gerrits Pruis

Hij bezit ten tijde van de opname van het kadaster (ca. 1830) in sectie A, genaamd de A, de zogenaamde Bellingwolder nieuwlonden, nr. 30 en 38, groot 2.24.80 respectievelijk 3.12.90, samen dus groot 5.37.70 ha, dat is dus ca. 12 deimt en dat komt dus overeen met de opgave uit 1788. ■

Bronnen:

RA Beerta V ee 3
Resolutieboeken Groningen
Archieven te Groningen/Gemeentearchief/Register Feith, 1588 nr. 15

BELLINGWOLDE
KADASTERKAART 1832
DE OSSENKAMP
JSA HUIZING 2011

Foto: Helen Kämink ▲

BEDREIGD ERFGOED?

De gemeente Stadskanaal heeft de verwaarloosde boerderij aan de Dorpsstraat 1 te Onstwedde van haar monumentenlijst gehaald. Door deze beslissing dreigt het monument gesloopt te worden. Mag een eigenaar een monument bewust laten verwaarlozen? Had deze boerderij gered kunnen worden? Wat is waard om te bewaren en wie draagt zorg voor het bewaarde?

Wie rondrijdt door Westerwolde en de Kanaalstreek, ziet op tal van plekken historische panden staan. Van beeldbepalende kerken, monumentale boerderijen tot de al veel zeldzamere kleine arbeidershuisjes. Zolang zo'n pand een eigenaar heeft die de historische waarde ervan inziet en er daardoor goed voor zorgt, is er meestal niets aan de hand. Maar wat als een pand leeg komt te staan, om welke reden dan ook, en in verval dreigt te raken?

De gemeentes in ons gebied gaan daar verschillend mee om. In de gemeente Stadskanaal is er een gemeentelijke monumentenlijst die enige bescherming moet bieden tegen het verloren gaan van

het waardevolle pand. Bellingwedde en Vlagtwedde hebben zo'n lijst niet, maar daar gebruikt men soms andere middelen om een pand te redden van de ondergang, zoals onlangs nog met de Oude Stelmakerij in Sellingen gebeurde. Toch zegt zo'n monumentenlijst ook niet alles.

In Onstwedde is discussie ontstaan over de dreigende sloop van een beeldbepalende boerderij, op de hoek van de Hardingstraat en de Dorpsstraat. In januari 2013 kondigde de gemeente Stadskanaal aan dat ze het pand van de gemeentelijke monumentenlijst zou gaan halen. De reden was dat de boerderij al jaren leeg staat en steeds meer verpauperde, waardoor het nu 'afbreuk doet aan het beeld van Onstwedde'. Ondanks een negatief advies hierover van de provinciale

monumentencommissie Libau zette de gemeente haar plan door. Begin augustus tekende de landelijk werkende stichting Het Cuypersgenootschap officieel bezwaar aan tegen het besluit, waardoor er nu een onafhankelijk onderzoek wordt ingesteld naar de juistheid van de beslissing van de gemeente.

Wie de boerderij in Onstwedde nu goed bekijkt, ziet inderdaad een zwaar verwaarloosd pand, dat door de hoog opgeschoten beukenhaag vanaf de straat nauwelijks meer zichtbaar is. Je moet goed je best doen om door de scheuren in het metselwerk, de rotte kozijnen en het met scheerlijnen vastgezette dekzeil over het dak nog de oorspronkelijke waarde te zien. De foto's die door de

makelaar zijn gemaakt toen de boerderij in de verkoop werd gedaan en nog steeds op internet bij de aangeboden boerderij worden gepresenteerd, laten echter nog een heel ander, nog veel rooskleuriger beeld zien. Een grote boerderij met een karakteristiek voorhuis en een reusachtige schuur met mogelijkheden voor 'meerdere appartementen, een "bed-and-breakfast" en een theehuis in het bijgebouw'.

De crisis gooide roet in het eten van deze mooie plannen en tot op heden vond de boerderij nog geen nieuwe eigenaar. De gemeentelijke monumentenstatus zou potentiële kopers afschrikken, omdat die wet- en regelgeving te veel beperkingen aan de mogelijkheden tot herbestemming zou opleggen. De monumentenwet scheidt echter ook mogelijkheden, zoals allerlei regelingen om tegen lage rente de restauratie te kunnen bekostigen.

Vergelijkt men de foto's van de makelaar en die van de situatie nu, dan rijst echter de vraag of de huidige staat van onderhoud potentiële kopers niet veel meer afschrikt dan die beschermende monumentstatus. Het geeft ook te denken: wil je je doelgroep vergroten, wil je alleen de locatie verkopen en niet het pand zelf, laat je monument dan gewoon verkommeren. Als het maar ver genoeg verpaupert, wordt je vanzelf beloond met het schrappen van de monumentenlijst en kost het je geen cent.

Vanuit het dorp zelf lijken alleen maar geluiden vóór de afbraak van het pand te komen. De voorzitter van dorpsbelangenvereniging Ocrea wordt in het Dagblad van het Noorden geciteerd: "Het is geen kijk meer, de beschermende status mag er wel af". In een column op internet schrijft ook Klaas Meijer, beheerder Onstwedder

archief en historie-medewerker bij www.onstwedde.info, dat het pand beter van de monumentenlijst afgevoerd kan worden. Al stipt hij daarbij wel de historische plek waar de boerderij staat aan. En daar heeft hij meteen een punt. Het huidige pand aan de Dorpsstraat 1 dateert uit 1905. Er staan in de directe nabijheid inderdaad wel oudere en beter bewaarde boerderijen die het behoud zeker meer dan waard zijn en oorspronkelijker zijn. Vanwege de historie van de markante plek in het dorp zou het echter aanbeveling verdienen om niet elke vorm van nieuwbouw, -als de huidige boerderij dan toch zou worden gesloopt- toe te staan. Met deze locatie moet met zorg voor de omgeving worden omgegaan. Op die manier kan er wellicht weer wat moois ontstaan op deze bijzondere plek. Het mag echter nooit zo zijn dat een eigenaar op deze manier maar wordt beloond voor verpaupering en zou niet alleen de Rijks- maar ook de gemeentelijke monumentenstatus scherper moeten worden nageleefd. De vraag blijft welke instrumenten de gemeente daarvoor had kunnen inzetten. Gevreesd kan worden dat de situatie in Onstwedde niet op zichzelf lijkt te staan: wat gebeurt er eigenlijk met het inmiddels al half gesloopte postkantoor aan de Poststraat in Stadskanaal.....?

Als historisch magazine voelen we ons betrokken bij de discussie over het behoud van monumenten. We schetsen hier kort nog eens de geschiedenis van de boerderij in kwestie en bieden ruimte aan betrokken partijen om te reageren. Wij hopen hiermee een discussie in gang te zetten: wat moet er bewaard worden en wat niet en wie draagt de zorg daarvoor? Reacties zijn van harte welkom.

Helen Kämink namens de redactie.

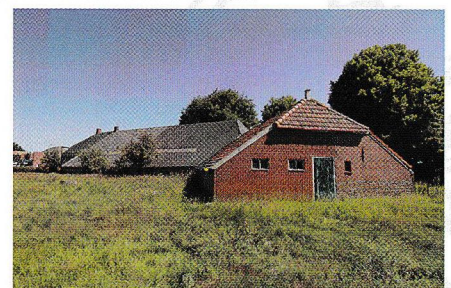
Bedelboerderij

In de winter van 1794 staken de Franse troepen de bevroren rivieren over. Het Nederlandse leger was onmachtig om de Franse opmars te stuiten. In noordelijk Nederland landden Engelse troepen, om te trachten de Fransen een halt toe te roepen. Zij konden echter weinig uitrichten, maar werden gedurende de tijd dat zij hier verbleven een plaag voor de bevolking.

Vanuit het Eemsland kwamen berichten, dat rondzwervende soldaten boerderijen en gehuchten plunderden. In Onstwedde kwam men bijeen om te bespreken wat te doen. Men kwam overeen, dat men gezamenlijk de schade zou opvangen, als stropende soldaten Onstwedde zouden aandoen.

Eind februari naderden een twaalfstal Engelsen onder bevel van een sergeant Onstwedde. Zij gingen de dorpsherberg van Harm Simons Strating binnen en eisten eten en drinken, waarbij ze als waarschuwing hun geweren afschoten in de zoldering. Strating vluchtte en ze bedienden toen maar zichzelf. Nadat ze zich hadden laten vollopen, gingen ze naar de boerderij aan de overkant, van Abel Boels. Die kwam juist met paard en wagen van de molen. Eén van hen schoot hem door de arm. Het paard sloeg vervolgens op hol, Boels wist er af te springen en rende naar de boerderij, waar zijn vrouw al bezig was om geld en kostbaarheden bijeen te grissen. Met vrouw, kinderen en personeel ontkwam Boels. »

▼ De boerderij in betere tijden. De foto's werden gemaakt toen het monument voor het eerst te koop werd aangeboden door de makelaar. Foto's: Teun Bosma

De soldaten konden in het huis geen waardevolle spullen meer vinden en toen gelastte de sergeant om de brand er in te steken. Boels knecht had ondertussen het vee weggedreven en kwam plotseling oog in oog te staan met een soldaat. Hij had een bijl bij zich en de soldaat overleefde dat moment niet.

Tegenover de boerderij stond de smederij van Geert Smid, die snelde naar de toren (hij was ook klokkenluider) en sloeg alarm. De soldaten zagen de overmacht aan inwoners op zich af komen en trokken zich terug. De gealarmeerde Onstwedders konden echter niets uitrichten en de boerderij werd een prooi der vlammen. Boels herinnerde later zijn dorpsgenoten aan de afspraak, maar erg snel werd er niet betaald. Na enige tijd deed de dominee een beroep op het geweten van de Onstwedders en toen kwam er 2143 gulden binnen. Dat was echter lang niet voldoende. Uiteindelijk werd in 1810 een 2e inzameling gehouden, die 3093 gulden opbracht. Aan dit voorval en zijn gevolgen heeft de voorganger van de huidige boerderij de naam van 'bedelboerderij' overgehouden.

Jan S.A. Huizing

Bron: C.J. Wegman en R.M.A. Wegman, *Westerwolders en hun woningbezit, het kerspel Onstwedde, deel 1: Het dorp Onstwedde*, Wierden 1995, blz. 230

Reacties

Norman Vervat, vrijwilliger bij Stichting het Cuypersgenootschap

'Erfgoedliefhebbers in Stadskanaal en omgeving werden enige tijd geleden opgeschrikt door het bericht dat de gemeente Stadskanaal had besloten om de historische boerderij Dorpsstraat 1 te Onstwedde af te voeren van de lijst van beschermde gemeenten. Berichten over dit besluit werden doorgestuurd naar de landelijke monumentenverenigingen de Stichting het Cuypersgenootschap en de Bond Heemschut. Beide verenigingen zijn bezorgd over het besluit van de gemeente.

De gemeente Stadskanaal beschikt over een respectabele monumentenlijst. In de gemeente zijn 72 Rijksmonumenten en diverse gemeentelijke monumenten beschermd. Deze monumenten vertellen de geschiedenis van Stadskanaal en geven kleur aan de woonomgeving, de monumenten vormen een erfenis om trots en zuinig op te zijn.

Als landelijke monumentenvereniging volgt het Cuypersgenootschap het monumentenbeleid in veel gemeenten. Dit doen we al meer dan 30 jaar. In al die tijd is duidelijk geworden dat het behoud van monumenten staat of valt

met een goed gemeentelijk beleid. Niet alleen omdat een gemeentebestuur een belangrijke rol speelt in de aanwijzing, maar ook bij de verdere zorg voor een monument. Vergunningverlening, het stimuleren van eigenaren om hun pand goed te onderhouden en zo nodig te herbestemmen en activiteiten als de Open Monumentendag, alles vraagt de zorg en aandacht van een gemeentebestuur. Lang niet alle gemeenten nemen hun zorg voor het erfgoed serieus. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het gegeven dat nog steeds een grote groep Nederlandse gemeenten geen eigen gemeentelijke monumentenlijst kent. Ook in de provincie Groningen is op dat gebied nog veel werk te doen. Om dicht bij huis te blijven: de gemeenten Vlagtwedde en Bellingwedde kennen geen gemeentelijke monumentenlijst. Dit is een situatie waar snel verandering in moet komen. De monumentenstatus is door veranderende wetgeving namelijk nog het enige goede instrumentarium tegen sloop of verminking van bijzondere historische panden. De panden die van landelijk belang zijn worden veelal beschermd met een Rijksmonumentenstatus. Juist het erfgoed dat lokaal belangrijk of beeldbepalend is dient beschermd te worden door middel van een gemeentelijke monumentenstatus. Zonder gemeentelijke monumentenlijst

▼ De boerderij is vanaf de straatkant nauwelijks meer zichtbaar. Foto: Helen Kämink

De keuze van het gemeentebestuur en eigenaar om nu te gaan voor sloop lijkt simpelweg de makkelijkste weg.”

unnen de historische panden in Vlagtwedde en Bellingwedde makkelijk verdwijnen.

Stadskanaal kent wel een gemeentelijke monumentenlijst en zorgt over het algemeen ook goed voor haar erfgoed. Des te opvallender is daarom dat de gemeente ruimte maakt voor sloop van de boerderij aan de Dorpsstraat door het pand van de gemeentelijke monumentenlijst af te voeren. Ongeveer 10 jaar geleden is de voor het dorpsgezicht belangrijke boerderij na zorgvuldig onderzoek op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst. Het is dan ook vreemd om nu ruimte te maken voor sloop. Alle cultuurhistorische waarden die ooit aanleiding zijn geweest om de boerderij aan te wijzen zijn nog aanwezig. Dit wordt bevestigd door Libau (de monumentencommissie). Wel is het pand in verval. Al jaren is zeer weinig in het pand geïnvesteerd. Dat is mede de reden voor het intrekken van de monumentenstatus. De eigenaar ziet geen toekomst meer voor de boerderij en wil ruimte scheppen voor een nieuwe ontwikkeling. Geconstateerd moet echter worden dat het verval niet zodanig is dat

het pand niet te redden is. De vraag is ook waarom eigenaar en gemeente niks hebben gedaan om het verval te stoppen. Indien de eigenaar onwillig was (is) om het verval te stoppen heeft de gemeente mogelijkheden om de eigenaar aan te schrijven. Van deze mogelijkheden heeft de gemeente Stadskanaal echter geen gebruik gemaakt.

De keuze van het gemeentebestuur en eigenaar om nu te gaan voor sloop lijkt simpelweg de makkelijkste weg. Waarom wordt er geen onderzoek gedaan naar de mogelijkheden van hergebruik of opname van het monument in een nieuw gebouw? Het Cuypersgenootschap wil niet alleen geen afvoering van de monumentenlijst, maar ziet ook graag dat dergelijke onderzoeken worden verricht. In Nederland is veel kennis aanwezig over het behoud en hergebruik van historische boerderijen. Vele duizenden oude boerderijen hebben al een nieuwe bestemming gekregen. Het is niet altijd makkelijk, maar vaak blijkt er meer mogelijk met bestaande gebouwen dan op het eerste gezicht zichtbaar is. Om eigenaren van oude boerderijen te helpen heeft de

Rijksdienst Cultureel Erfgoed vorig jaar de brochure 'Een toekomst voor boerderijen – Handreiking voor de herbestemming en verbouwing van monumentale boerderijen' uitgebracht. Deze bevat vele inspirerende voorbeelden en tips voor eigenaren. Deze kennis kan ingezet worden voor de boerderij te Onstwedde. Blijkt uit onafhankelijk onderzoek dat de boerderij in de Dorpsstraat echt niet te redden is, dan zullen wij niet gaan trekken aan een dood paard. Zolang er echter nog kansen voor de boerderij zijn, zullen wij blijven ijveren voor het behoud van dit historisch erfgoed.'

Wethouder Jan Bessembinders van de gemeente Stadskanaal meldt, dat er overleg is geweest met de Bond Heemschut en dat de gemeente niet kan reageren, omdat er nog een bezwarenprocedure loopt. ■

Vlak voor het ter perse gaan van dit nummer ontving de redactie nog een reactie van Klaas Meijer. Deze willen we u niet onthouden en zal in de volgende editie worden geplaatst.

▼ De voorgevel verscholen achter bomen. Foto: Helen Kämink

Scheepsjagen

Een beroep of een noodlot?

Tekst: Henk Blaauw
Redactie: Helen Kämink

Henk Blaauw uit Vlaardingen stuurde ons zijn herinneringen aan zijn jeugd in Stadskanaal-Noord in het tweede kwart van de twintigste eeuw. Zijn vader Lubbertus had een typisch Veenkoloniaal beroep, dat nu niet meer bestaat. Hij was namelijk scheepsjager. Hier volgt zijn verhaal.

'Nu ik ouder word gaan mijn gedachten steeds vaker terug naar mijn jeugd die ik doorbracht tussen de 800 Roes-Klap en het Springersverlaat [de eerste sluis, red.]. Ik beseft dan dat ik deel uit maak van de laatste generatie die de oorlog nog enigszins bewust heeft meegemaakt, maar ook van een generatie die ontzettend veel zaken heeft zien verdwijnen, met name heel wat beroepen.

De Pinda Pinda Lekka Lekka Chinees met zijn haar in een lange staart en een bakje

lekkernijen op zijn buik, komt niet meer langs; de dubbeltjeskar is verdwenen evenals de kiepkerel (Kiepie Aibe, Ebe de Jonge uit Nieuwe Pekela).

Berend Bolle komt niet meer langs met zijn hondenkar om Drentse stoeten te bezorgen. De melkboer haalt de deksels niet meer van de melkbussen als het regent. Bakker Daantje van der Veen steekt op zondagmiddag de oven niet meer aan om voor de jeugd 'grondneutjes' te branden. De leedaanzegger is verdwenen en dokter Bakker uit Wildervank komt niet meer kijken hoe je er aan toe bent als je niet ziek bent.

Fenomeen

Ook de scheepsjager is van het strijdtoneel verdwenen. Hij was een fenomeen in de Veenkoloniën, hoewel ook in de rest van het land dit vak werd uitgeoefend. Mijn vader was zo'n scheepsjager.

In het Streekhistorisch Centrum ontvangen we regelmatig vragen van mensen die naar gegevens op zoek zijn met het verzoek of wij die in ons archief kunnen terugvinden. Soms zijn dat vragen van mensen die al jaren weg zijn uit de Kanaalstreek, maar zich iets herinneren wat ze graag geverifieerd willen zien, of juist met ons willen delen omdat deze belevenissen anders worden vergeten.

In een oud koektrommetje bewaar ik naast het koffieloodje en een tot polshorloge getransformeerd zakhorloge van mijn moeder een geelkoperen penning met opschrift: Provincie Groningen. De plaat is voorzien van het cijfer 327. Er zitten 2 gaten in; één is helemaal uitgesleten, reden waarom er een tweede in is geboord. De scheepsjager werd geacht deze penning tijdens zijn werk bij zich te hebben, zodat hij aan kon tonen dat hij tot het gilde van de geregistreerde vrijbuiters behoorde.

Hoe werd je scheepsjager? Vader was de oudste van 7 kinderen; zijn vader was een scheepsjager die voldeed aan het beeld dat men toentertijd van een scheepsjager had: asociaal en altijd dronken en zodoende altijd armoede in huize Blaauw. Vader diende daarom op 12-jarige leeftijd de kost te gaan verdienen voor het hele gezin. Van een goedwillende boer die kennelijk

medelijden had met mijn grootmoeder, werd voor de kapitale som van 27,50 gulden een paard op afbetaling gekocht waarna elders de benodigde spullen werden 'geritseld'. Zo werd hij de straat opgestuurd; red je maar en zie maar dat er geld binnenkomt! Kennelijk is hem dat aardig gelukt, want de overlevering verhaalt van het feit dat hij binnen niet al te lange tijd het paard had afbetaald en dat een tweede paard zich in de binnenzak van zijn jas bevond; een paard kon immers dood gaan en dan moest er wel geld zijn voor een ander dier.

Scheepsjagen was een hard beroep, hoofdzakelijk beoefend door lieden uit de laagste maatschappelijke klasse.

*'Lange dagen,
korte nachten,
Lauw mesommes,
zware vrachten,
Zo sprak Jan ter Veer
Uit Kielwindeweer'
(ook een scheepsjager).*

Vrijbuiters

Het was een beroep voor vrijbuiters. Het loon was karig: wanneer er 2,50 tot 3 gulden per dag werd verdiend, had je een goede dag. Wanneer ze niet meer thuis konden komen voor de nacht, sliepen ze bij hun paarden in de stallen die voor dat doel bij de sluizen waren gebouwd. Het betrof hier krakkemikkige, tochtige houten gebouwtjes, waarin zich ook de 'plee' bevond. Dat één en ander nu niet bepaald het toppunt van zuiverheid was moge duidelijk zijn. De stank was enorm! Bij het lezen van de Veenkoloniale Volks-

almanak komen er weer veel bestemmingen boven drijven: Martenshoek, Dikke Boom – waar dat ook moge zijn –, Barnflair, Winschoten, achter in de Tweede Exloërmond, maar ook de stad Groningen behoorden tot de eindbestemmingen. Dagtochten van 30 tot 40 km waren heel normaal.

Regelmatig ging vader al op zondagavond van huis als hij ergens ver weg in de venen een schip moest halen. Hij had veel vaste klanten, o.m. Jurrie Kupers, een turfschipper uit Wildervank. Het tijdstip waarop echter kon worden begonnen met jagen was afhankelijk van de openingstijden van de bruggen. Dramatisch vond ik het als kind al wanneer een vrije jager evenwijdig opliep met een schip dat getrokken werd door de vrouw en evt. kinderen van de schipper. Soms konden ze het niet eens worden over de prijs, maar meestal had de arme schipper geen geld om de jager te betalen.

Buut'n

Buut'n [ruilen] was een veelvoorkomend gebeuren. Ze ruilden van schip, als de schipper dat goed vond natuurlijk, zodat beide jagers weer op een redelijke tijd thuis konden komen. Vaak gebeurde dat bij de sluizen waar werkloze jagers stonden te wachten, zij waren de hangouderen van die tijd. In tegenstelling van wat vaak wordt beweerd, zaten de jagers niet vaak op hun paard, maar liepen ze er naast/achter; het paard had het al zwaar genoeg! Tegen het einde van de dertiger jaren werd de spoeling al dunner. Er kwam steeds meer gemotoriseerd verkeer terwijl er door de grote werkloosheid er steeds meer parttimers bijkwamen. In 1943 kwam er

een voorlopig einde aan zijn loopbaan als scheepsjager toen zijn paard door de Duitsers werd gevorderd. Met tranen in zijn ogen bracht hij het trouwe dier naar Bareveld, waarna het op transport werd gesteld naar het Oostfront.

Na de oorlog heeft hij zijn oude stiel weer opgepakt, maar het was over, de tijd van het ongecompliceerde vrijbuiterschap was voorbij. In 1948 stopte ook vader; hij was de laatste der Mohikanen. Lammert Wiendels, Daantje Daniels, Lammert Wubs, Obe Scholten, Reindert Klein en de legendarische Job Mulder, hadden de pijp al veel eerder aan Maarten gegeven. Wat rest is historie en een geelkoperen penning als symbool van kinderarbeid, armoede, hard werken, van vrijheid en ongebondenheid, maar vooral van een tijd waarvan ik hoop dat mijn kinderen er voor gespaard zullen blijven'. ■

*Ik lig op daipswalle
Mit de rugge in t gras
En kiek noar boven
Woar alles is
Zoals t ainmaal was*

*Van Springersverloat
Komt ain fraise proam
Man mit kont op boom,
Vrouw en kind in hoam.*

*Ain losse joager lopt
Evenwiedig mit
En prat wat met de schipper,
Ik kin nait heuren wat er wordt verteld,
Mor ik wait wat de schipper zegt:
Joager, ik heb gain geld!!!*

◀ Scheepsjagerspenningen uit de collectie van het SHC. Er zijn twee soorten penningen in omloop gebracht. De oudsten zijn aan de voorzijde voorzien van het wapen van de provincie Groningen. De penningen die vanaf de jaren dertig werden verstrekt, werden bij Fongers geslagen, zijn eenvoudiger van vorm en zijn voorzien van een groot nummer op de voorzijde. Bij de oude penningen staat dit nummer op de achterzijde. Bron: hetverhaalvanGroningen.nl

De foto op de linkerpagina toont Lubbertus Blaauw, de vader van de schrijver, die met zijn paard een schip door het kanaal jaagt.

Turfsteken in het land van de groothertog

Uit de geschiedenis van de families Schepers en Van der Heide uit Vledderveen

Tekst: Jan de Vries
Redactie: Bert Roossien

Een familiefoto uit Vledderveen

De hierboven afgedrukte, enigszins beschadigde familiefoto is gemaakt rond 1900 in Vledderveen. Op de foto staan leden van de familie Schepers. De zittende man rechts op de foto is Jan Schepers (1847-1940) die in 1883 met zijn vrouw Hillechina Orsel (zittend in het midden) en kinderen vanuit Nieuw Buinen naar Vosseberg vertrokken en zich drie jaar later vestigden in Vledderveen, waar de turfwinning net was begonnen. Op de achtergrond zijn nog de contouren zichtbaar van turfbulten en links zien we nog iets van wat lijkt op een behuizing met daarvoor wasgoed op een droogrek. Uiterst links zit Jantina, de oudste dochter met haar twee kinderen Geert en Jan van der Heide. Zij was getrouwd in 1895 met Oeds van der Heide, een zoon van Geert Johannes van der Heide en diens tweede vrouw Grietje Adams. De familie Van der Heide was afkomstig uit Achtkarspelen in Friesland en vestigde zich in 1880 in de Oomsberg. De families Schepers en Van

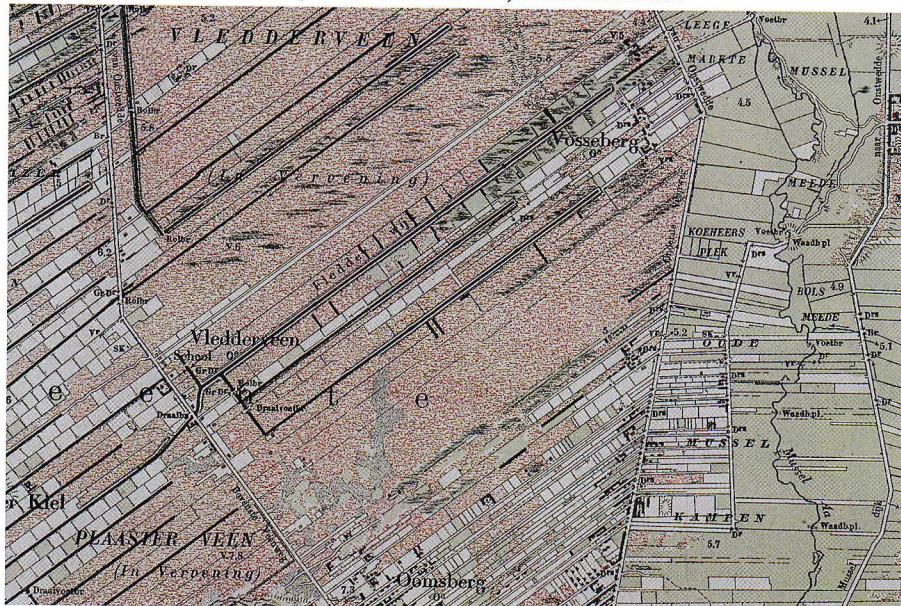
der Heide zijn de overgrootouders van mijn [auteur Jan de Vries] vrouw.

De maker van dit familieportret wordt niet vermeld maar het is waarschijnlijk Philip Willem van Heijningen Bosch. Deze

Bij veel veenkoloniale familie-geschiedenissen zien we steeds weer hoe generaties van bepaalde families meetrokken met de vervening van het ene gebied naar het andere. Nog te ontginnen veengebieden boden nieuwe economische perspectieven voor veenbazen en turfstekers, al was succes lang niet altijd verzekerd. Jan de Vries uit Diepenveen heeft onderzoek gedaan naar de familiegeschiedenis van zijn vrouw. Een aantal van haar overgrootouders kwam vanuit de Drentse veenkolonie Nieuw-Buinen en het Friese Achtkarspelen omstreeks 1880 naar de toen nog jonge veenkolonie Vledderveen. Van daaruit vertrokken haar grootouders in 1904 weer naar een nieuw pioniersgebied, namelijk de venen ten zuidwesten van de stad Oldenburg.

amateur-fotograaf heeft omstreeks 1900 talloze opnames van de vervening en ontginning van Vledderveen gemaakt en tevens portretteerde hij de daar woonachtige families. De ongesigeneerde

▼ Omgeving Vledderveen op de Topografische Militaire Kaart uit 1906. Bron: watwaswaar.nl

▲ De omgeving van Klein Scharrel tussen Edewecht en Oldenburg op een kaart van het Reichsamt für Landesaufnahme uit 1904.

familiefoto van Jan Schepers is daarom hoogstwaarschijnlijk ook van zijn hand, temeer daar er weinig andere fotografen in het verafgelegen Vledderveen van 1900 zullen zijn geweest. Van Heijningen Bosch was een telg van een bekende ondernemersfamilie uit Veendam en zijn familie had verscheidene veenplaatsen in Vledderveen gekocht. Als secretaris-penningmeester van het waterschap 'Vledderveen' was hij nauw betrokken bij het wel en wee van de nieuwe veenkolonie en hun bewoners.

De veengebieden bij Oldenburg

Ten zuidwesten van Oldenburg – hoofdstad van het toenmalige gelijknamige groothertogdom – kwam na het gereedkomen van het Hunte-Eemskanaal omstreeks 1900 een uitgebreid veengebied in ontginning. In Nederland werd aandacht gevraagd voor de ontwikkelingen in deze regio. Door middel van advertenties in de *Winschoter Courant* werden 'Unternehmer und Kapitalisten' gewezen op de economische kansen; de veenlaag was 4 à 5 meter en de veenplaatsen waren dankzij de nabijheid van het nieuwe kanaal uitermate geschikt om tot landbouwkolonie te worden ontgonnen.

Jan Olijslager en Eertwijn de Groot waren als eerste Nederlandse ondernemers van 1903 tot 1905 bij de vervening in het land van de groothertog betrokken. Beiden zijn

afkomstig uit Nieuwe Pekela. Olijslager staat daar ingeschreven als vervener terwijl De Groot bij zijn eerste huwelijk in 1864 nog als schipper wordt vermeld. Later is hij koopman. In 1890 trouwde De Groot voor de tweede keer met een Duitse vrouw, Stientje Haijen Lott, in Weener. Olijslager en De Groot kochten in 1903 een stuk veen van de Oldenburgse staat. Het lag grotendeels in de gemeente Edewecht, aan de zuidkant van het Hunte-Eemskanaal. Het gebied werd in twee stukken verdeeld door een strook grond van 53 bij 750 meter, wat in eigendom van de staat bleef; deze strook zou tot op het zand worden ontveend waarna er een kanaal zou worden gegraven. Aan weerszijden van deze strook lagen een westelijk (14,2 hectare) en oostelijk stuk grond (38 hectare). Op het westelijk deel lieten de Nederlandse ondernemers vijf arbeiderswoningen bouwen.

De families Van der Heide en Schepers in het Oldenburgse

Het lag voor de hand dat naast de Groningse ondernemers ook ervaren veenarbeiders vanuit Nederland naar de Oldenburgse ontginningen kwamen. Zo vertrokken Oeds van der Heide en Jantina Van der Heide- Schepers op 4 februari 1904 naar de gemeente Edewecht. Zij woonden in het gebied van het dorp Klein Scharrel in de ontginning die bekendstond

als 'Jeddeloh II'. Oeds was toen 34 jaar en samen met zijn vrouw hadden zij inmiddels vijf jonge kinderen. Kennelijk was het werk daar aantrekkelijk want twee jaar later, in februari 1906, vertrokken meerdere broers en zusters van zijn vrouw van Vledderveen naar dit gebied. Het zijn Hendrik en Geert Schepers met hun gezinnen, zus Eefke met haar man Engel Schuur en kind en het jongere zusje Hillechina Schepers, dan 17 jaar oud. In november 1906 komt ook nog broer Roelof met zijn gezin over.

Op welke wijze de families verhuisden van Vledderveen naar Klein Scharrel – een afstand van 85 kilometer – is niet bekend: reisde men per trein via Winschoten, Nieuwe Schans - Bunde naar station Zwischenhahn vanwaar men het afgelegen veengebied het snelst kon bereiken, of koos men een route rechtstreeks van Vledderveen via binnenwegen en -wateren naar het groothertogdom Oldenburg? »

▼ Zogenaamde 'Bude' in Klein Scharrel rond 1925.

Naast de families uit Vledderveen vestigden zich ook arbeiders elders uit Groningen en Drenthe in de Duitse veenkolonie. De veenarbeiders waren gehuisvest in een 'Bude', een soort stenen onderkomen waarvan nog een enkele vage foto bestaat. De schoonmoeder van de auteur van dit artikel kende de Duitse uitdrukking nog. Bij nederzetting Jeddelloh II bevond zich een schooltje waar verschillende nieuwgeborenen in de veenkolonie werden gedoopt; de afstand naar de kerk in Edeweicht was daarvoor blijkbaar te groot.

In 1904 bezocht de groothertog van Oldenburg in hoogsteigen persoon het gebied. Hij toonde zich tevreden over de manier van werken van de Groningers en zegde toe dat het geprojecteerde kanaal door de venen spoedig zou worden gegraven. Helaas werd deze belofte niet vervuld.

Na 1907 keerden de eerste Nederlanders terug naar hun vaderland. Blijkbaar liep de situatie niet zoals gewenst. De verveners Olieslager en De Groot verkochten in 1906 hun bezittingen aan Johannes Francies van Stevendaal, een 75-jarige koopman uit Eelde/Paterswolde die geboren was in Zeeuws Vlaanderen. Hij zette het ontginningswerk voort met behulp van een aantal werknemers die als 'Russen' worden omschreven. Vermoedelijk betrof het hier Polen afkomstig uit de Pruisisch- of Russisch-Poolse gebieden. In 1910 hield Van Stevendaal het echter alweer voor gezien. Hij verkocht zijn veengronden aan de Oldenburgse staat. In de daarop volgende jaren werden de arbeiderswoningen afgebroken. Van Stevendaal stierf twee jaar later in armoedige omstandigheden. Op 18 maart 1912 stortte zijn haveloze en inmiddels onbewoonbaar verklaarde huisje te Paterswolde waarin hij lag te slapen, in;

de grijsaard kwam met de schrik vrij maar overleed nog geen twee weken later.

De ontsluiting van het veengebied in Oldenburg verliep traag. In 1911 startte Oldenburg wederom een advertentiecampaagne in het *Nieuwsblad van het Noorden* om nieuwe investeerders te trekken. De aanleg van verharde wegen en het beloofde kanaal liet op zich wachten en door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog kwam de ontginning pas na 1920 goed op gang.

Terug naar huis.

Hoe verging het intussen de families Van der Heide en Schepers? Oeds van der Heide en Jantina van de Heide-Schepers bleven tot 1909 in Klein Scharrel. Na de geboorte van hun dochter Henderika in september 1909 (de schoonmoeder van auteur dezes) keerden zij met hun kroost terug naar Vledderveen. Ook hun familieleden verlieten de Oldenburgse veenkolonie. Hendrik Schepers was in 1910 weer in Vledderveen, Roelof Schepers vertrok al in 1907 weer met vrouw en kinderen richting Nederland en Geert Schepers keerde terug in 1913. Zus Eefke repatrieerde met man en kind naar Onstwedde. Alleen het jongere zusje Hillechina Schepers bleef voorgoed in Oldenburg. Zij trouwde er in 1910 met de dan 43-jarige weduwnaar Emile Karnau, bakker en handelaar in koloniale waren. Nog even terug naar Jan Schepers, de pater familias op de foto bovenaan dit artikel. In 1900 overleed zijn vrouw Hillechina Orsel. Hij hertrouwde in 1904 met de weduwe Hinderkien Moesker uit Stadskanaal. Nadien woonde hij met haar en vier kinderen in een huisje aan de Dideldom* in Stadskanaal. Hinderkien overleed in 1932. Toen Jan zijn 91^e verjaardag vierde verscheen zijn portret in de plaatselijke krant met het bijschrift 'Krasse oude baas... Schepers is een weinig doof, maar anders nog goed gezond. Wij wensen hem nog vele jaren'. Jan Schepers overleed in 1940, 93 jaar oud.

In 1967 wilde de gemeente Onstwedde het industrieterrein aan de Dideldom vergroten. Toen bleek dat de grond waarop

Een der oudste inwoners, zonet de oudste, van de gemeente Onstwedde is de heer J Schepers, die gisteren 91 jaar is geworden. Schepers is een weinig doof, maar anders nog goed gezond. Wij wensen hem nog vele jaren.

het huis stond van Hinderkien en Jan Schepers niet was overgeschreven op de erfgenamen. Het verwerven van het stukje grond – 0,456 hectare – werd een moeilijke en ingewikkelde zaak. Na onderzoek bleek dat er zo'n 80 nabestaanden waren die elk voor een deeltje van de opbrengst in aanmerking kwamen. Alle rechthebbenden werden aangeschreven om hun akkoord op de verkoop te verkrijgen. Een deel stemde toe, een ander deel reageerde niet waarop de gemeente Stadskanaal een onteigeningsprocedure startte. Uiteindelijk won de gemeente dit en werd het totaalbedrag onder de erfgenamen verdeeld. Henderika van de Heide – de kleindochter van Jan Schepers die in 1909 nog in de Oldenburgse venen was geboren – ontving 21 gulden en 32 cent. In het dikke dossier berustend in het gemeentearchief van Stadskanaal zit nog altijd de door haar getekende ontvangstbevestiging. ■

Literatuur:

Albrecht Eckhardt, *Klein Scharrel, 1794-1994*, s.l., s.a.
H. Schuurman, *Vledderveen. Jongste Groninger veenkolonie*, Stadskanaal, 2002.

Bericht uit het Nieuwsblad van Friesland; Hepkema's
▼ Courant van 15 juni 1904. Bron: kranten.kb.nl

Ververning in Oldenburg.

De heeren Olijslager en De Groot te Nieuwe Pekela hebben inderbij van den Staat Oldenburg 135 hectare hoogveen aangekocht, dat zij exploiteeren, zooals dit in de Groninger veenkolonien gebeurt. Meer primitief gaan de Duitschers te werk, zonder een vast plan en zonder wijken te graven, zoodat 't benodigde zand voor het in cultuur brengen der afgegraven veengronden ontbreekt. J.l. Vrijdag heeft de Groot-hertog van Oldenburg in het bijzijn van de heeren Olijslager en De Groot de ontginning bevestigd, waarover hij zeer tevreden was. De Staat Oldenburg nam de verplichting op zich, om tegen 1906 een zijkanaal te graven.

* De naam 'Dideldom' slaat op het terrein tussen de Buinermond en de Cereskade te Stadskanaal, waar na 1957 o.a. Philips zich vestigde. Waar de naam vandaan komt is tot op de dag van vandaag niet duidelijk. (zie ook W.H. van der Ploeg, *Wegwijs. Straatnamen en hun betekenissen*, Stadskanaal, 1980)

Geert Sterenborg en Zwaantje Volders

Albert Migchels

Geert Sterenborg, geb. Sterenborg 03-04-1865, landbouwer, ovl. Onstwedde 30-07-1941, zoon van Jan Geerts Sterenborg (1803-1887), landbouwer, en Hindertje Jans Eerenst (1843-1887), tr. Onstwedde 23-08-1888. **Zwaantje Volders**, geb. Veenhuizen 20-03-1866, ovl. Onstwedde 16-11-1951, dochter van Berend Volders (1835-1894), landbouwer, en Fennechien Bessebinders (1838-1922).

Uit dit huwelijk zijn zes kinderen geboren:

1. **Fennechien Sterenborg**, geb. Sterenborg 02-09-1889, ovl. Onstwedde 05-05-1954, tr. Onstwedde 12-03-1908 Jan Bessebinders (1886-1963), zoon van Willem Bessebinders en Wubke Migchels.
2. **Hindertje Sterenborg**, geb. Sterenborg 16-02-1891, ovl. Veenhuizen 12-08-1919, tr. Onstwedde 08-12-1910 Albert Migchels (1888-1946), zoon van Harm Migchels en Zwaantje Karskens.
3. **Jan Sterenborg**, geb. Sterenborg 27-02-1893, landbouwer, ovl. Stadskanaal 06-01-1973, tr. Onstwedde 23-08-1917 Geertruida Maarsingh (1895-1974), dochter van Jan Maarsingh en Margrietha Maarsingh.
4. **Berend Sterenborg**, geb. Sterenborg 07-03-1895, landbouwer, ovl. Veenhuizen 20-01-1954, tr. 1e Vlagtwedde 20-05-1920 Aikina Trenning (1897-1932) dochter van Hinderik Trenning en Margrieta Maarsingh, tr. 2e Onstwedde 28-12-1934 Tjaardina de Haas (1911-1991), dochter van Hendrik de Haas en Klaassien de Jonge.
5. **Jan Hidde Sterenborg**, geb. Sterenborg 29-08-1897, landbouwer, ovl. Onstwedde 18-03-1976, tr. Onstwedde 31-05-1923 Nantje Bruggers (1901-1987), dochter van Roelf Bruggers en Albertine ter Borg.
6. **Geertruida Sterenborg**, geb. Sterenborg 24-10-1899, ovl. Onstwedde 03-09-1949.
7. **Janna Sterenborg**, geb. Sterenborg 14-09-1901, ovl. Onstwedde 16-09-1994.
8. **Nanne Sterenborg**, geb. Sterenborg 16-03-1904, landbouwer, ovl. Onstwedde 22-09-1985, tr. Onstwedde 06-05-1931 Eltje Bruggers (1907-1997) dochter van Roelf Bruggers en Albertine ter Borg.

De foto is omstreeks 1900 gemaakt door G. Folkerts, Stadskanaal.

Groot interview

Krasse
Johanna
blijft
Poldert
trouw

In schuur van huisje Vos aan de Oude Veendijk staat de tijd stil

Tekst: Hennie Lemein
Foto's: Els de Raaf

De argeloze bezoeker kijkt z'n ogen uit in het knusse huisje van Johanna Vos aan de Oude Veendijk in buurtschap Poldert. In de schuur hebben talloze koekjes-, snoepjes- en chocoladeblikken een plek gevonden. 'Vierduizend', weet de krasse bewoonster (sinds 12 juni 92 jaar). 'Ik heb m'n hele leven al van alles en nog wat opgeborgen. Niet alleen die blikken, maar ook peper- en zoutstellen, asbakken, diverse kaart- en kwartetsspellen en ansichtkaarten?'

De verzameling dijde in de loop der jaren zo uit dat Johanna haar eigen blikkenmuseum opende. Toevallige voorbijgangers en toeristen toonden zich onder de indruk en vergaapten zich bovendien aan de galanterieën, huishoudelijke artikelen uit vroegere jaren.

De nostalgie viert hoogtij in de door blikken uitpuillende schuur. De een is bijzonder en exclusiever dan de ander. Het bordje dat een tijd lang vanaf de muur naar het museumpje verwees is eveneens weggehaald. Haar gezondheid laat niet meer toe dat Johanna Vos bezo-

rondleidt en ontvangt. Slechts op afspraak kan nu nog letterlijk een blik in het museum worden geworpen. Maar dan moet wel even een kort tekstje in het gastenboek worden geschreven. Vos stelt de indruk van de bezoekers nog steeds op prijs. Waag het echter niet een voorwerp te verplaatsen, want de bewoonster weet feilloos waar wat staat. Ja, er zijn zeer bijzondere exemplaren bij. Maar bang voor diefstal is ze niet. En wat er met de verzameling moet gebeuren als ze er op een dag niet meer is? 'Ze motten mor kijken...'

Oude Veendijk

Al vanaf 1946 woont Johanna Vos in de woning aan de Oude Veendijk, pal op de grens van de gemeenten Vlagtwedde en Bellingwedde. Het huis kende ze al van voor die tijd. Haar grootouders woonden er immers sinds 1911, toen de Veendijk nog een onverharde zandweg was. En de vervening in volle gang was. 'Verhuizen? Nee, waarom', kwalificeert Johanna Vos die vraag meteen maar als onnozel. Wat moet ze dan? Naar een verzorgingstehuis? Goed, ze heeft twee keer een fikse longontsteking gehad. En lopen is schuifelen achter het looprek of rollator geworden. Maar gelukkig is er de thuiszorg. Die instantie stuurt vier keer per dag een medewerkster langs, waardoor ze in haar eigen huisje kan blijven. Vanuit haar relaxstoel regelt Johanna alles, telefoon en apparaatje om de tv te bedienen onder handbereik. 'Nee hoor, ik woon hier al 67 jaar, ik ga hier niet meer weg'.

Geboren werd Johanna aan de Weenderstraat, waar haar ouders Harm Vos en Johanna Komdeur destijds woonden. Pa was boerenarbeider, dus breed hadden ze het thuis niet. En dus moest kleine Johanna al vroeg aan het werk. Na haar (lagere) schooltijd ging ze als dienstmeisje aan het werk bij 'de boer'. Later belandde ze in het atelier van schortenfabriek Brocksmidt in Veelerveen. Dat werk hield ze niet vol. Oorzaak een afwijking aan de maagwand waardoor ze tijdens het zittend werk erg veel pijn had.

Haar klachten werden eerst niet serieus genomen, maar dokter Hommes van het Winschoter 'zaikenhoes' stelde de enige en juiste diagnose.

Landarbeid

Op het land van opa en oma voelde Johanna zich in haar element, hoewel het bepaald geen lichte arbeid was. 'Baiten op aine zetten', binden, zichten, alles deed ze. Ook eten koken en haar grootouders verzorgen, toen die wat ouder werden. Het was dan ook niet vreemd dat Johanna op de boerderij bleef. Zeker niet toen ze trouwde met Jechinus. Vijf hectare land moest bewerkt worden, het land liep tot aan Vlagtwedde. Het graven van het Ruiten Aa-kanaal bemoeilijkte het werk,

van omrijden opgelost'. Een soort van ruilverkaveling dus.

Oorlog

In de nadagen van de oorlog beleefde de familie Vos heel angstige momenten. De bevrijding van buurtschap Poldert en omgeving verliep niet zonder slag of stoot. De bevrijders moesten het opnemen tegen de fanatieke Duitsers van de Kriegsmarine, die de streek rond Bourtange met hand en tand verdedigden. 'We hebben drie dagen en nachten in de vuurlinie gelegen', herinnert Johanna Vos zich. 'De kogels vlogen ons over de kop. Inslagen in de muren van ons huis zijn daarvan het bewijs. Om ons enigszins veilig te voelen lagen we met buurtgenoten in de sloot rond ons

huis. Wel twintig mensen lagen er. Plat op de buik hè. Gelukkig was het een droge sloot. Tijdens schotenwisselingen is een paard geraakt, dat in de wei stond. Het dier moest worden afgemaakt. Nee, zeer angstig was het. Na ongeveer drie dagen dook er opeens een man op. Een soldaat. We

verstonden hem niet, het was een van de Poolse bevrijders. Er werd naar Duitsers gezocht, misschien hadden ze zich verstopt in de hooimijt. Met de bajonet op het geweer prikten ze in het hooi, maar de bezetters bleken inmiddels gevlucht'. »

“Ik woon hier al 67 jaar, ik ga hier niet meer weg.”

want het kanaal doorkliefde het land van de familie Vos. 'Om op ons het land te komen moesten we helemaal omrijden en over de brug van de sluis. We hebben grond geruild met buurman Kraai', zegt Johanna Vos. 'Hij kreeg een streep land van ons, wij van hem. En was het probleem

▼ Deel van de verzameling in de schuur

Na de bevrijding gingen Johanna en haar man op de boerderij wonen en zetten het gemengde boerenbedrijf voort. In een tijd dat wegen onverhard en dus soms modderig waren, waterleiding ontbrak en er evenmin elektriciteit was. 'M'n dochter Geesje moet ongeveer tien jaar zijn geweest, toen eindelijk de zandweg werd verhard', schat Johanna in.

Boerenbedrijf

Ze verbouwden van alles, weite, haver, suikerbieten, aardappelen en maaiden gras voor de koeien. Ruim twaalf hectare land werd bebouwd, Johanna was de spil van het bedrijf. Zeker nadat manlief Jechinus in 1963 overleed, nu alweer een halve eeuw geleden. Johanna, toen een jonge vrouw van 42, bleef met dochter Geesje achter. Ze zette door, liet zich niet imponeren door 'manluu' die haar dachten de les te lezen. Johanna schakelde het loonbedrijf in als er geoogst moet worden, zaaide in, deed de huishouding, onderhield de boerderij en stond 's morgens vroeg op het land om de nodige klussen te doen. En verzamelde ondervijl als hobby blikken, potten en kaarten.

Johanna liet zich als secretaris/penningmeester van de Westervoldse Landbouw Maatschappij gelden als een kundig en

standvastig bestuurder. 'Ik was de enige vrouw in een mannenbolwerk', grijnst Johanna. 'Ze kregen me niet klein. Er was een klein groepje mannen dat dacht de

“Nee, ik was 'gain makkelijke', maar ik deed het niet voor mezelf. Ik diende de kleine boeren.”

baas te kunnen spelen. Nou, dan waren ze bij mij aan het verkeerde adres. Mijn opdracht was op te komen voor de kleinere boeren. Met ziel en zaligheid deed ik het werk en roerde me tijdens vergaderingen. Er werd geprobeerd me omver te praten. Zo van: dat weet u niet goed mevrouw Vos. Nou, mevrouw Vos had het meestal bij het rechte eind. En dat moesten die mannen dan, zij het schoorvoetend, toegeven. Nee, ik was 'gain makkelijke', maar ik deed het niet voor mezelf. Ik diende de kleine boeren. Hun belangen behartigen'.

Rustiger

In 1985, ze was toen 64 jaar, besloot Johanna het ietwat rustiger aan te doen. Ze verkocht een deel van het land. Inmiddels heeft ze de schapen en ganzen die het gras kort hielden van de hand gedaan. 'Een buurtgenoot of bekende biedt de helpende hand', zegt Johanna. 'Ook de heg wordt voor mij gesnoeid. Zo kan ik hier rustig blijven wonen, want ik ben verknocht aan Poldert. Ze kriegien mie hier nait vot'. ■

Poldert en Pallert

De naam Poldert komt net als de naam van het nabijgelegen Pallert van het Drentse woord palderd, dat poel, moerassige laagte betekent. De gemeente Vlagtwedde heeft in december 2008 besloten al haar buurtschappen van een plaatsnaambord te voorzien, voor zover dat nog niet het geval was. Dus kreeg ook Poldert zijn (plaats)naambordje. Geen overbodige luxe weet Johanna Vos. Het is in het verleden meermalen voorgekomen dat een ambulance die in Poldert moest zijn door de meldkamer naar Pallert (bij Bourtange) werd gestuurd.

▼ Sommige verzamelobjecten zijn al jaren onaangeroerd.

Over de Historische Vereniging Westerwolde

De vereniging

De Historische Vereniging Westerwolde (HVW) is in 1980 opgericht onder de naam Vereniging voor Genealogie en Historie Westerwolde. Het was in de tijd dat regionale geschiedenis en genealogie (voorouderonderzoek) een grote vlucht begonnen te nemen. Aanvankelijk vooral bedoeld als een contactorgaan voor geïnteresseerden in de streekgebonden genealogie, werd het historisch aspect steeds belangrijker. Deze ontwikkeling heeft zich doorgezet en nog geen tien jaar geleden (2004) waren er in Nederland al ruim 300.000 mensen lid van een historische vereniging of oudheidkundig genootschap. Ook de HVW doet het goed en heeft in het afgelopen jaar ongeveer 100 nieuwe leden mogen verwelkomen. Zonder de genealogie te veronachtzamen, probeert de vereniging in te spelen op de behoefte van steeds meer mensen om hun eigen (Westerwoldse) omgeving en familiegeschiedenis (nog beter) te leren kennen.

Doelstellingen en uitwerking

In 2011 is de naam van de vereniging veranderd in HVW en zijn de statuten opnieuw geformuleerd. De doelstellingen van de vereniging luiden nu:

- Het bevorderen van de belangstelling voor en de kennis van de cultuurhistorie van het landschap Westerwolde;
- Het fungeren als platform voor een ieder die in de cultuurhistorie van Westerwolde geïnteresseerd is.

Het bestuur probeert de doelstellingen zo goed mogelijk vorm te geven door regelmatig ledenbijeenkomsten en een jaarlijkse excursies te organiseren. Naast de naams- en statutenwijziging heeft de HVW in 2011 nog een belangrijke stap genomen door het tijdschrift een nieuwe vorm (en een nieuwe naam; *Terra Westerwolda*) te geven. Om de praktische uitvoerbaarheid te versterken en het bereik te vergroten is daarvoor de samenwerking gezocht met het Streekhistorisch Centrum te Stadskanaal. Om de banden met het noorden van Westerwolde en de beide Reiderlandse dorpen Bellingwolde en Blijham aan te halen, is tevens samenwerking gezocht met de Werkgroep Streekhistorie Bellingwedde. Hiermee wil de HVW benadrukken dat haar focus en actieradius wordt bepaald door de oude politiek-staatkundige grenzen van *Wedde, Westwoldingerland, Bellingwolde en Blijham cum annexis*, zoals de naam van het landschap sinds het begin van de 16^e eeuw was.

Verdere ontwikkelpunten blijven de PR (naamsbekendheid en ledenwerving), nieuwe en andere activiteiten (zoals bijvoorbeeld de Dag van de Westerwoldse Geschiedenis) en de interne organisatie. Ook zou de vereniging een grotere rol kunnen spelen in het maatschappelijk debat en een attenderende functie kunnen hebben wanneer het gaat om bedreigd erfgoed. Dit alles gebeurt in het bewustzijn dat de activiteiten niet alleen *voor*, maar zo mogelijk ook *door* de leden worden georganiseerd. ■

Lid worden van de Historische Vereniging Westerwolde?

De Historische Vereniging Westerwolde bestaat al sinds 1980. We houden ons bezig met de historie (in de breedste zin van het woord) van het landschap Westerwolde en de genealogie (stamboomonderzoek) van haar bewoners.

Wilt u lid worden van de Historische Vereniging Westerwolde? Voor 20 euro per jaar kan dat!

Het lidmaatschap is inclusief het tijdschrift *Terra Westerwolda* en geeft recht op het gratis bezoeken van onze gezellige ledenbijeenkomsten met interessante sprekers en deelname aan onze excursies (tegen kostprijs).

Zie voor meer informatie onze website www.verenigingwesterwolde.nl en meldt u hier aan als lid. U kunt ook een e-mail sturen aan info@verenigingwesterwolde.nl of door telefonisch contact op te nemen met Bert Roossien (secretaris): 06-23236063

De kerkvoogd Boelman Heijes uit Vriescheloo

Tekst en foto's: Jan S.A. Huizing

Tijdens de restauratie van de Hervormde kerk te Vriescheloo, werden de –later aangebrachte– planken om de originele balken in de kerk verwijderd. Men trof op de balk, die het dichtst bij de preekstoel zit de volgende text aan: 'Boelman Heyes Als kerckvoogt heeft gegeven dese balcke en is gelecht den 25 juny anno 1717'.

De kerk werd in 1717 nieuw gebouwd, nadat zijn middeleeuwse voorganger wegens bouwvalligheid en hoge onderhoudskosten was afgebroken. Boelman Heijes, een telg uit een eeuwenoud Vriescheloo-er eigenersfamilie, was ten tijde van de nieuwbouw van deze kerk de oudste kerkvoogd. Tot zijn taak behoorde het om de inkomsten van de bezittingen van de kerk, o.a. landbezit, te innen en te administreren, evenals ook de uitgaven. Dat die in die jaren veel hoger waren dan de inkomsten mag duidelijk zijn. Om te voorkomen, dat men na korte tijd geen geld meer had om materialen en aannemers te betalen, gaf Boelman opdracht dat de Vriescheloo-ers meerdere jaren 'besetting' moesten betalen voor de aanvang van het werk. Omdat het geld

van deze 'besetting' niet toereikend was, werd naderhand nogmaals een 'besetting' geheven. Maar in tussentijd moesten wel rekeningen betaald worden en dan moest Boelman dat uit eigen beurs voorschieten. Dat geld is toen de kerk klaar was wel allemaal verrekend, maar u kunt zich indenken, dat deze functie vereiste, dat men hiervoor alleen de rijkere boeren kon gebruiken, minder rijke personen hadden simpelweg geen geld genoeg om de lopende rekeningen te kunnen betalen. In alle dorpen in Westervolde en omgeving werd dit 'systeem' toegepast.

Uitgave van Boelman Heijes

Anno 1717. Den 4 April voor het condigen van de kercken uit te besteeden, geven 3 stuiver. Anno 1717. Den 9 April in Engelke Hindricks huis de kercke uitbesteedet, doe haelen laeten 2 arcsels? versegelt papier, om het besteeck daer op te schreven; daer voor geven 0-16-0

Anno 1717. Den 28 April van Hindrick Ficktoor tot Bellingwolde gekofft 2 vaeten tot de kalck daer voor geven 17 stuiver.

Anno 1717. Den 12 Majj 4 pont tou gekofft

tot de steijger holten te binden; daer voor geeven 14 stui. 4 plack.

Anno 1717. Den 8 Junij. de Schipper Eeije Geeles gehaelt van Jacup Ticheler tot Winschoot 3 duisent vijf hondert steenen het Duisent een Daeler vracht: is te saemen 5 gulden 5 stuiver.

Anno 1717. Den 18 Junij. Eltje Harms Schipper uit de Peekel gehaelt van Jacup Ticheler tot Winschoot 5 Duisent vierhondert steenen het duisent voor 32 stui. vracht is te saemen in summa 8 gulden 13 stuiver

Anno 1717. Den 7 Julij an Mestr. Gerjet muirman en Mestr. Hindrick Jans en Mestr. Liendert Sijntjes betaelt 200 gulden sijnde het tweede termijn volgens het besteeck van de kercke.

Anno 1717. Den 8 Augustij an Mestr: Gerjet muirman en Mestr: Hindrick Jans en Mr. Liendert Sijntjes en Mestr. Lammert Jans betaelt het darde termijn volgens besteeck waer en boven haer 90 gulden is vergroet weegens het Fondament van de kercke op Darde halff steen te maeken en ? an de vensters en t'muurwarck een voet hooger en 16 gulden weegens arbeidsloon buiten

BOELMAN HEYES ALS KERCK VOOGT HEEFT GEEVEN

De kerkvoogd Boelman Heijes uit Vriescheloo

besteck: maekt te saemen met een ander, in alles 306 gulden.

Anno 1717. Den 6 November an Wilcke Seebens tot Winschoott 300 tonne kalck betaelt welck hee an onse kercke heeft geleevert, de tonne voor 16 1/2 stui. en twee Ducatons overkoop maekt in alles summa 253 gulden en 16 stui.

Anno 1717. Den 6 Novembr. an de Tichelaer Hindrick Boelens tot Winschoott betaelt 18 hondert backsteen en soo hee tot de kercke heeft geleevert: maekt in summa 21 gulden.

Anno 1718. Den 8 Januarij an Mestr. Gerloff tichelaer tot Winschoot betaelt weegens geleeverde steenen soo tot onse nije kercke is gehaelt. de summa 3600 backsteen en waer an de heer Pastoor Hubbelinck tot Winschoot onse kercke heeft gegeven 100 backsteen en sijnde daer an gekortet is deese Reeken met 42 gulden an hem voldaan en betaelt.

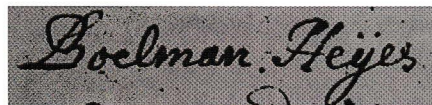
Anno 1718. Den 25 Majj an Harmannus Hicken Glaesemaeker tot Winschoott voor de ge....glaesen in de kercke gemaekt. daer voor hem betaelt 26 gulden.

Anno 1718. Den 30 Julij van Focko Eemes tot Wedde gehaelt juffers tot de steijgeringe tot de kercke toe het muirwarck is te

saemen de Reeking in alles de summa van 41 gulden en 11 st. Anno 1718. Den 30 Julij: Mestr. Hindrick timmerman gemaekt de wringe voor de kercke laene. daer voor hem betaelt 10 stui.

Heden den twintichsten October heeft Boelman Heijs als kerckvoogt rekenige voor ons onderstaende gedaen in de nieuwe kerke tot Friescheloo, en is de uytgave bevonden te sijn een duysent vyfhondert, en vyf en sestich gulden, twalf stuyver vier placken. Ontfanck een duysent vierhondert negen en vyftich gulden, drie stuyver, vier placken. Soo dat de uytgave hoger loopt hondert ses gulden, negen stuyver, als ontfanck. Aldus getuige ick Petrus Eggens als pastor. Anno 1718, den 20 October.

Bekenne ick ondergeschreven ontfangen te hebben weegens t'Caspel Friescheloo 106 gulden 9 stuyver soo ick verschoten hadde weegens de Neije kercke, is mij vant Caspel wederom betaelt. Soo mij vant Caspel; is besettet gewest. Den 20 Octbr.

Boelman is kort nadat de kerk gereed is gekomen overleden. Het was in die tijd de gewoonte om op de grafsteen een rijm te laten beitelen. Het rijm van Boelman is wel het mooiste van alle Vriescheloooster graven, misschien wel van alle Westerwoldse grafstenen:

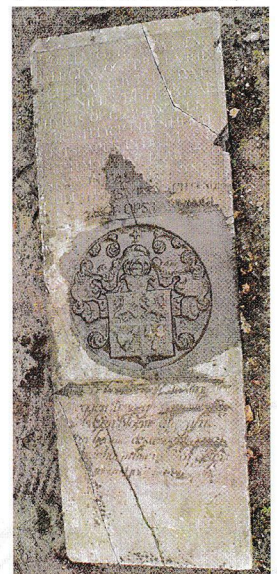
BOELEM HEYES, GEWESENE/
KERCKVOOGHT TOT VRIE/ SCHELOO
TER TYDT DAT/ DEZE NIEUWE
KERCKE AL/ HYR IS OPGEBOUWT,
EN IS/ CHRISTELYCK IN DEN
HEERE/ ONTSLAPEN IN DE MAENT/
SEPTEMBER INT JAAR 1720/ SYNDE IN
'T 48 JAARS SYNES/ OUDERDOOMS,
VERWACHTENDE/ EEN ZALIGE
OPSTANDINGE.

*Hyr is d'kerckvooght Boelman Heys/ Gegaen
d'wegh van alle Vleys/ Is als een bloeme
afgepluckt/ En uit het landt des levents ruckt/
Zyn lichaem hyr int stof geleydt/ D'ziel by
godt in eeuwigheydt. ■*

▼ Hervormde kerk te Vriescheloo voor de restauratie.

▼ Grafsteen van Boelman Heijes

EVEN DESE BALCKE EN IS GELECHT DEN 25 JUNIV ANNO 1717

De hond van Berend Wever

Helen Kämink

Op deze foto zien we drie mannen, een vrouw en vier kinderen poseren voor een werkplaats. Het is de wagen- of stelmakerij van Berend Wever in Mussel omstreeks 1915. De tweede man van links is stelmaker Berend Wever die samen met zijn knecht Wubs laat zien waar ze mee bezig zijn: het maken van wagenwielen en stelen voor allerhande gereedschap, in het bijzonder een zeisboom. Links in beeld is nog vaag een wipkar te zien en daar achter tegen de muur een groot rond rad.

Sinds het voorjaar van 2013 lijken de oude tijden van wanneer deze foto dateert, weer teruggekeerd in Mussel. Na bijna 20 jaar sinds Jan Wever hier in 1994 de deur sloot, is deze werkplaats weer nieuw leven ingeblazen en was hij afgelopen zomer elke zaterdag te bekijken. En de situatie is niet eens zo gek veel veranderd: wagenwielen, mallen voor diverse soorten stelen en aardappelkistjes staan er alsof er elk moment weer aan verder gewerkt kan worden.

Mooi te zien is er ook hoe vernuftig de verschillende zaag- en freesmachines werden aangedreven: met één elektromotor konden door middel van een handig verstelbare aandrijfriem verschillende machines worden bediend.

Dat was in de tijd waarin de afgebeelde foto werd gemaakt wel anders. Het hout werd nog niet als kant en klare planken aangeleverd, maar complete boomstammen moesten eerst op maat worden gezaagd. Veel werk gebeurde nog met handzagen, maar voor de lintzaag was er ook een machine. Het grote ronde rad links op de foto is een tredmolen, die in verbinding stond met de zaagmachine. Het rad werd voortbewogen door een hond, zoals een hamster rondjes rent in zijn kooi. Deze hond was als het ware een extra arbeidskracht en wist precies wat hem te doen stond. Op het moment dat Berend Wever met zijn hamer op de werkbank sloeg en de hond z'n naam riep, dan sprong de hond in de tredmolen. Uiteraard kwam het rad langzaam op gang, maar het ging steeds sneller. Uiteindelijk rende de hond in de kooi en werd de zaag heen en weer bewogen.

Deze situatie heeft geduurd tot 1925. Op 11 september 1925 verleenden B&W van de gemeente Onstwedde aan Berend Wever een vergunning voor het plaatsen van een elektromotor, en kon de hond met pensioen.

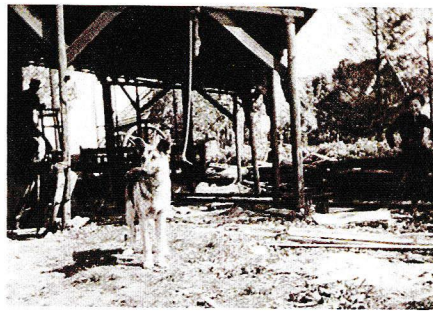
Op de foto staan de volgende personen afgebeeld: v.l.n.r. knecht Berend Wubs, eigenaar Berend Wever (1876-1940), kinderen Wubbe (1908-1996), Aaltje (1906-1998), Albertje (1909-2003) en Hillechien (?) Wever. Naast hen moeder Jantje Bodewitz (1874-1963) en daarachter met fiets klant Willem Moorlag. ■

Met dank aan Jeroen en Jan Wever.

Bronnen:

H. Schuurman, *Mussel, dorp op de grens van veen en zand*, Scheemda 1994, p. 35

W.H. van der Ploeg, *Kent u ze nog... De Westerwolders en Kanaalsters*, Zaltbommel, 1972, foto 20.

▲ Op deze foto uit ca. 1920 is de hond te zien die de machine aandreef. Aangenomen mag worden dat er tussen 1903 en 1925 meerdere honden voor dit doel 'in dienst' geweest zijn. In de boeken waarin de foto van stelmakerij Wever is afgedrukt, wordt telkens gesproken over een 'Duitse dog', terwijl de hond op deze foto toch meer op Duitse herder lijkt.

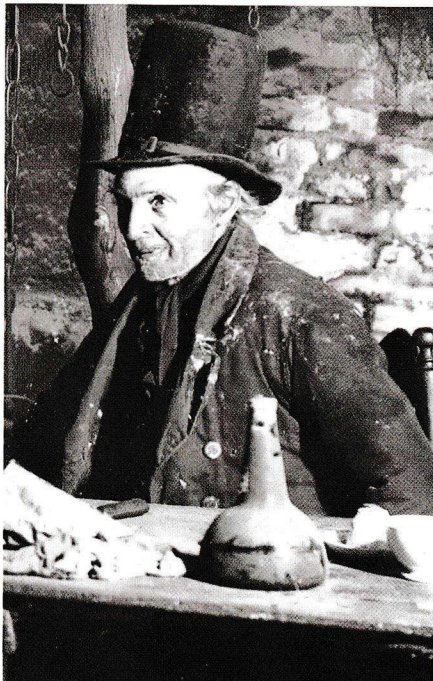
Museale stelmakerijen in Westerwolde

De opengestelde stelmakerij van Wever in Mussel was nog in dusdanig originele staat, dat er vrijwel niets hoefde te worden gereconstrueerd om hem met een museale functie te kunnen openstellen. In de wintermaanden is de stelmakerij op afspraak te bezoeken door groepen. Zie voor meer informatie www.stelmakerijwever.nl. Er is ook een connectie met de pas gerestaureerde oude stelmakerij in Selligen. Deze stelmakerij was in bedrijf van 1890 tot 1962 en werd gerund door de familie Draadjer. Hier leerde Berend Wever de kneepjes van het vak voor hij in 1903 zijn eigen bedrijf in Mussel begon. Ook deze stelmakerij heeft een museale functie gekregen, maar dan niet meer als stelmakerij, maar als bezoekerscentrum voor de geschiedenis van Westerwolde. Ook Tourist Info Westerwolde heeft er een informatiepunt.

Klaas Koers en zijn buurjongen (3)

Naschrift bij De foto en het verhaal in Terra Westerwolda jaargang 2, nummer 1

Helen Kämink

Op 'De foto en het verhaal' in Terra Westerwolda jaargang 2 nummer 1 kwam opnieuw een reactie binnen, ditmaal over het voorwerp op de tafel, van archeoloog Ko Lenting: 'Ik was door deze foto al eens gepakt in het boekje van H.E. Rookmaker, *Woningtoestanden in Westerwolde, bijdrage tot de kennis der woning toestanden ten plattelande*, Groningen 1924, blz. 36.

Op de tafel staan enige voorwerpen waaronder een voorwerp wat in Terra Westerwolda eerst wordt herkend als een kaarsenstander en in de laatste editie als een vliegenvanger. Zonder twijfel is het een wijnfles van het 'kattekoptype' die in de tweede kwart van de achttiende eeuw (1725-1750) in grote aantallen werden geblazen. Waarschijnlijk is deze fles door Klaas Koers ergens opgegraven of heel lang in familie bezit geweest. De fles heeft op de foto beleefd nu zijn tweede functie als kaarsenstander'. ■

Knigge&Co. meubelfabriek (Knicos)

Directie en personeel voor de fabriek, omstreeks 1930. Archief SHC ▲

Bron: Klaas Meijer
Redactie: Jaap Kok

Robuuste meubelen, oerdegelijk van kwaliteit en met vakmanschap vervaardigd, dat was waar Knicos meubelfabriek te Stadskanaal om werd genoemd. De stoelen, sofa's en fauteuils van de fabriek aan de H. J. Kniggestraat vonden een bestemming in heel het land. De werknemers hadden het er goed. In de jaren zestig van de vorige eeuw keerde het tij. Door verkeerde investeringen en het vasthouden aan de ouderwetse degelijkheid raakte de meubelmakerij in het slop. Twintig jaar later werd het faillissement uitgesproken en de inboedel geveild. Het bedrijfsarchief is de verbrandingsoven ingegaan. Toch is het Klaas Meijer gelukt om de geschiedenis te reconstrueren.

Het verhaal van Knicos meubelfabriek begon ten tijde van de Eerste Wereldoorlog. Jans Knigge (1889-1941), de jongste zoon van Jan Knigge en Fennechien Stavast, werkte zich in die jaren op tot verkoper in de Meubelfabriek annex Woninginrichtingbedrijf van Abbes & Kruit in Stadskanaal (Wildervank). Toen Abbes de zaak van de hand wilde doen, zag Jans Knigge een kans om voor zichzelf te beginnen. Voor het benodigde kapitaal haalde hij de rijke Pekelder boer en vervener Hendrik J. Eerkens over om te investeren. Zo ging in 1919 de 'Electrische Meubelfabriek annex Behangerij Firma Knigge en Eerkens' van start. Al in het derde jaar van het bestaan kregen de beide vennoten de eerste tegenslag te verwerken. Op 29 december 1921 brandde de fabriek tot de grond toe af.

▼ Jans Knigge (1889-1941). Archief Klaas Meijer

Blijkbaar bracht het hun niet van de wijs, want amper twee jaar later, in 1923, werd veel en groot geadverteerd in de lokale bladen en was zelfs een (magazijn-) filiaal in Coevorden in gebruik genomen.

Onder het groeiend aantal werknemers bevonden zich meerdere familieleden van Jans. De Knigges en de Meijers verhuisden omstreeks 1930 van Nieuwe Pekela, waar ze na anderhalve eeuw in de grond geworteld leken, naar de omgeving van de tweede sluis, vroeger 'Olthofsverlaat' genoemd. In de turfgraverij en landbouw waren een goed en regelmatig inkomen niet gegarandeerd. Door de mechanisatie was er minder werk voor de arbeiders. Bij de meubelfabriek van Jans lag een vaste baan en een goed inkomen in het verschiet.

Broei

In 1926 kwam er broei in de relatie tussen Jans Knigge en Hendrik Eerkens. Waardoor is tot op heden een raadsel. De een sprak van ruzie, volgens een ander gingen ze juist in harmonie elk hun eigen weg. Eerkens deed dat een paar honderd meter verderop richting de Pekelderweg met zijn eigen meubelfabriek 'Stadskanaal', later 'WAKO' geheten. Zelfs enkele familieleden van Jans vonden daar emplooi. Ondertussen moest Jans Knigge op zoek naar een andere financier. Die vond hij in de rijke landbouwer annex wethouder van de gemeente Wildervank H. J. Knigge, die heel in de verte nog familie van hem was. Afsproken werd dat hij voor een beperkte periode compagnon zou zijn in Jans' fabriek. Daarna zou Jans het bedrijf alleen kunnen bestieren. Natuurlijk kreeg de firma ook een nieuwe naam: 'Firma Knigge & Co.'

Handelsmerk

In juli 1931 werd ook het handelsmerk 'Knicos' ingevoerd. In een brief aan de cliëntèle (meubelhandelaren en -stoffeerders) werd uitgelegd waarom: 'Met het oog op het namaken van onze Modellen, door enkele ander fabriceerders, deelen wij U mede, dat wij, om hiertegen gewaarborgd te zijn, verschillende modellen hebben beveiligd, door ze te laten inschrijven volgens de auteurswet van 1912. (...) Om U de controle te vergemakkelijken,

zullen in het vervolg al onze stoelen, van de goedkoopste tot de duurste soorten, ons Handelsmerk 'Knicos' dragen, welk merk op een voor U duidelijk zichtbare plaats zal worden aangebracht.'

Brand

In de nacht van 12 op 13 juli 1934 werden de fabrieksgebouwen en de opslagplaats getroffen door een grote brand. Volgens diverse krantenberichten stond wel vast dat deze het gevolg was van 'kwaadwilligheid'. Op verschillende plaatsen in de fabriek zouden in petroleum gedrenkte poetsdoeken zijn gevonden. Nog diezelfde nacht, waarin de fabriek van Knigge&Co. afbrandde, werd een brand in de meubelfabriek van Eerkens ternauwernood door werknemers in de kiem gesmoord. Bij beide branden werd het blussen bemoeilijkt door plots ontstane technische mankementen: in de fabriek van Eerkens waren de zekeringen van het elektrische net losgedraaid en bij Knigge bleek de brandweer niet telefonisch te kunnen worden gealarmeerd. De vermoedens van brandstichting konden door de politie niet worden hardgemaakt en er is nooit iemand voor de branden veroordeeld.

▼ De machine-afdeling in 1960. Archief Klaas Meijer

▲ Fauteuil Jubileum 4 uit een catalogus van Knicos. Collectie Streekhistorisch Centrum Stadskanaal

Eerkens' fabriek bleef dus van verdere brandschade gespaard door het kordate optreden van enkele werknemers. Later dat jaar overleed Hendrik Eerkens na een lang ziekbed op 30 december 1934.

Jans Knigge moest een nieuwe fabriek opbouwen. Achteraf stelde hij vast, dat de catastrofe hem was meegevallen, omdat hij door de brand werd gedwongen om een nieuw, moderner bedrijfspand op te zetten. Iets wat toch al had moeten gebeuren, maar nu met het verzekeringsgeld werd vergemakkelijkt. »

Voorspoed

In de nieuw gebouwde fabriek kon Jans Knigge specialiseren in eiken en beuken stoel- en fauteuilrompen. De zaken gingen zeer voorspoedig. Niet alleen was er een grote orderportefeuille, ook wist Jans door een uitgekiend houtaankoopbeleid zijn berekeningen een solide basis te geven, wat weer het vertrouwen van de klant wekte.

Jans Knigge overleed eind januari 1941. Zijn twintigjarige zoon Harm moest voortaan leiding geven aan het bedrijf. Gezien zijn leeftijd kon hij amper in staat worden geacht om die verantwoordelijkheid te kunnen dragen. Gelukkig werd hij met raad en daad bijgestaan door de oudgedienden onder het personeel. Bovendien kon hij steunen op procuratiehouder Johan van der Baaren, die uitstekend op de hoogte was van het reilen en zeilen van het meubelbedrijf.

Harm Knigge erfde een moderne fabriek, producten van goede naam en vakkundig en betrouwbaar personeel.

Dat het personeel goed werd behandeld bij Knicos, bleek wel op een feestelijke bedrijfsbijeenkomst in maart 1957. Maar liefst zestien jubilarissen werden die avond in hotel Dopper gehuldigd. Zij werkten minstens 25 jaar bij de meubelfabriek. Daarmee kwam het totaal aantal werknemers dat een kwart eeuw of langer bij Knicos in dienst was op 26. Niet alleen directie, personeel en hun echtgenoten waren die avond aanwezig, maar ook

burgemeester Liese en wethouder Mulder en vertegenwoordigers van de vakbonden N.V.V. en C.N.V., die de werkverhoudingen binnen het bedrijf prezen.

Gedurende de jaren vijftig en zestig bleef Knicos groeien. Door automatisering kon de productie stijgen en nam het aantal arbeidskrachten toe tot ongeveer zestig man. Terwijl het bedrijf moderniseerde, bleven de meubels ouderwets. Ook onder Harm werd de degelijkheid van de constructie niet opgeofferd aan de lijn. Wel werden nieuwe, trendy houtsoorten aan de collectie toegevoegd.

Verval

Het ging voor het eerst goed mis met een order van het Amerikaanse leger in Duitsland. Er moesten vele honderden studentensets (stoel met schrijftafel) worden geleverd, wat leidde tot chaos in de bedrijfsvoering en een financieel verlies. Halverwege de jaren zestig werd het verval zichtbaar. De werkplaats stond niet langer vol halffabrikaten. Een peperdure, halfautomatische bovenfreesmachine stond meer stil, dan dat hij in bedrijf was. Voor een hypermoderne automatische afkortmachine was geen werk.

Door een serie slechte houtinkopen later in de jaren zestig, kon het vertrouwde Knicos-kwaliteitsniveau niet meer gehandhaafd worden. Daarbij bleven de uitgaven in de privésfeer van het familiebedrijf op een onverantwoord hoog peil. Door deze ongelukkige inschattingen

▲ De Knicos-trailer met chauffeur Jan van der Laan te Amsterdam in 1961. Archief Klaas Meijer

en het vasthouden aan de degelijkheid verloor Knicos klanten. In december 1966 werd voor de vijftig werknemers werktijdverkorting aangevraagd. In de twee jaar die volgden, zouden toch nog bijna twintig arbeiders hun baan verliezen. Een faillissement werd ternauwernood voorkomen door de verkoop van het bedrijf aan de firma Boll en Scharp Castle Furniture uit Wolvega in augustus 1968. Daarna volgde zelfs uitbreiding door de aankoop van gebouwen en machines van de vroegere concurrent WAKO. Ook werd de voormalige Muloschool aan de H. J. Kniggestraat gekocht om dienst te doen als opslagplaats en stoffeerderij. De uitbreidingen zouden een serie van waninvesteringen blijken.

Eind 1982 werd het hele concern Boll en Scharp failliet verklaard. Pogingen om het bedrijf te redden met behulp van de Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij mochten niet baten. De 37 werknemers van Knicos kwamen op straat te staan. Voor hen was er geen afvloeiingsregeling. Knicos had immers als gevolg van een eerder reorganisatieplan al veel eerder gesloten moeten zijn. De vakbonden wisten dat toen nog uit te stellen door de directie in Wolvega over te halen om onderzoek te doen naar een koper voor Knicos, maar die werd niet gevonden.

Op donderdag 9 december 1982 werden de laatst overgebleven gebouwen en toebehoren in café-restaurant Harry Schut te koop aangeboden. In de directeurswoning was toen al enige tijd een loempiafabriek gevestigd. Na meer dan zestig jaar viel het doek definitief voor de eens zo roemrijke meubelfabriek Knicos. ■

▼ Stoel A.265 uit een catalogus van Knicos. Collectie Streekhistorisch Centrum Stadskanaal

A. 265

Knicos, de voorgeschiedenis

Abbes & Kruit Meubelfabriek te Stadskanaal

Jochem Abbes, de oprichter van de fabriek, werd op 3 april 1888 geboren als zesde (gelijknamige) zoon van Jochem (Doedes) Abbes (1843-1914) en Henderkien Kanning (1853-1941). Hij werd geboren in Nieuwe Pekela, waar zijn vader een bedrijf als 'wagenmaker en ruituigenfabrikant' had. Zijn moeder was een boerendochter van Numero Dertien. Hoewel zijn grootvader Doede Eltjens Abbes en diens verdere voorzaten landbouwers in Blijham waren, werden zijn vader Jochem en diens broer (zijn oom) Boele beide wagenmaker. Van deze twee broers stammen de huidige twee takken van de familie Abbes af. Verschillende zonen en kleinzonen van Jochem en Boele zouden het beroep van wagenmaker of stelmaker gaan uitoefenen. Enkel toonden daarbij nogal wat ondernemingslust en spreidden de vleugels uit. Zo ook Jochem Abbes jr., die, nadat hij waarschijnlijk bij zijn vader in het bedrijf de techniek van houtbewerking had geleerd, naar Stadskanaal trok om aan de H.J. Kniggestraat een zelfstandig bedrijf (stelmakerij) op te richten. Het ging hem voor de wind en het bedrijf ontwikkelde zich snel tot een 'Electrische Meubelfabriek' met enkele personeelsleden in dienst. Op 18 juli 1909 huwde hij Fennechien Velvis uit Nieuwe Pekela, dochter van Israel Velvis en Hanke Groenewold. Ondanks

▲ Groepsportret van Jochem Abbes (helemaal links) met gezins- en personeelsleden. Derde van rechts is Jans Knigge. Archief Jochem Abbes

de verdere groei van het bedrijf tot 'Abbes & Kruit Meubelfabriek te Stadskanaal', zag Abbes zijn toekomst blijkbaar niet in Stadskanaal. Hij verkocht het bedrijf aan zijn 'meesterknecht' Jans Knigge en vertrok naar Haarlem om daar als journalist te gaan werken. Na verloop van tijd startte hij in Arnhem echter opnieuw een meubelzaak en ging wonen in een

herenhuis in Renkum (Wolfsheze). Aan dit (ogenschijnlijk) rusteloze leven kwam al op 25 maart 1925 een einde. Jochem Abbes overleed in Renkum op 36-jarige leeftijd en werd begraven op Moscova bij Arnhem. Zijn echtgenote overleefde hem meer dan 40 jaar en zou als weduwe in Arnhem blijven wonen tot haar overlijden in 1965. ■

Westerwoldse leestips

Boekhandel Godert Walter

Dick Ottevangers

Protestantse kerken - hun pracht en kracht *Regnerus Steensma en Justin Kroeze*

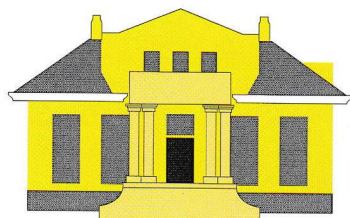
In dit boek ontrafelt kerkenkenner dr. Regnerus Steensma (1937-2012) de historische betekenis van protestantse kerken in Nederland. Anders dan veelal wordt gedacht, is hun inrichting vaak niet bepaald sober. In het schip vinden we in veel gevallen een preekstoel met uitbundig snijwerk, omgeven door een doophek en omringd door voorname banken en een monumentaal bankenplan voor de gewone kerkgangers.

Bornmeer €27,50

Atlas van historische verdedigingswerken in Nederland – Groningen, Friesland, Drenthe *T. de Kruijf e.a.*

Dit handboek behandelt de nog bestaande en de verdwenen vestingwerken in Noord-Nederland, zoals de vesting Bourtagne. De ligging, de ontwerpers, de uitvoering en het gebruik komen aan bod. Een uitgave in samenwerking met de Stichting Menno van Coehoorn, een organisatie die ijvert voor het behoud van historische verdedigingswerken.

Matrijs €34,95

STREEKHISTORISCH CENTRUM

NIEUWS

Opening van het Huisje van Manning en expositie Karl van Beekum

In het vorige nummer van Terra Westervolda werd het al aangekondigd en op 14 september jl. was het dan eindelijk zo ver: het Huisje van Manning, de geheel gerenoveerde voormalige dienstwoning bij het Streekhistorisch Centrum, werd feestelijk heropend. Wethouder Erik Bieze nam namens de gemeente Stadskanaal het Huisje officieel in gebruik waarna Peter Rehwinkel, burgemeester van Groningen, samen met Anna van Beekum-Brons de nieuwe tentoonstellingsruimte opende. Deze tentoonstellingsruimte is genoemd naar de kunstenaar Karl van Beekum, die van 1955 tot 1978 leraar tekenen en aanvankelijk ook nog wiskunde was aan het Ubbo Emmius Lyceum in Stadskanaal en de RSG in Ter Apel. In de Karl van Beekumkamer zijn voor onbepaalde tijd de zeven schilderijen van Van Beekum te zien die het SHC in langdurig bruikleen kreeg van de gemeente Stadskanaal. Van Beekum legde in zijn

werk zijn veranderende leefomgeving vast en deed dat op gedetailleerde en herkenbare wijze. Speciaal voor de nieuwe tentoonstellingsruimte werden door tentoonstellingsmakers Rudmer Nijman en Elske Hiddema twee grote collages gemaakt die een indruk geven van het complete oeuvre van Van Beekum, maar ook van zijn vrouw Anna Brons. Zij ontwikkelde zich vanaf de jaren 70 als kunstenares en exposeerde regelmatig samen met haar man.

Heel bijzonder is dat tijdens het onderzoek naar het werk van Van Beekum tien panelen boven water zijn gekomen die hij als tekenleraar maakte op het Ubbo Emmius Lyceum en die jarenlang in het tekenlokaal aan de wand hingen. Deze panelen van elk meer dan een vierkante meter groot stellen de Hoofdstraat aan weerszijden van de Eurobrug voor en sluiten als een vijfhoek op elkaar aan. De panelen vormen twee series, waarvan de eerste de situatie in 1961 laat zien, met het oude monumentale gemeentehuis nog op de kop van de brug, en de tweede serie de

situatie van 1973. Hier heeft de vooruitgang al toegeslagen: de Europalaan is te zien op de plek waar eerst het gemeentehuis stond, met een nieuwe brug en verkeerslichten erop. Gedacht werd dat deze panelen tijdens de diverse verbouwingen van de school verloren waren gegaan, maar werden teruggevonden in een van de bergruimtes van de school, waar een conciërge ze had opgeborgen. Ze zijn tot het eind van het jaar in Huisje Manning te zien.

Op zondag 10 november geeft Hans Hilbrands, eveneens kunstenaar en de opvolger van Van Beekum aan het Ubbo Emmius, een lezing in het SHC over Karl van Beekum. Aanvang 14.30 uur.

De officiële opening van de Oude Stelmakerij in Sellinger

Op 6 juli opende in de Oude Stelmakerij de eerste tijdelijke expositie 'Nu en later is er hoop', over de dichter Kees Stip die de laatste 23 jaar van zijn leven in Laundermarke bij Sellinger doorbracht.

▼ Anna Brons en Peter Rehwinkel bij een zelfportret van Karl van Beekum. Foto: Auniek Klijnstra

Geppina Kruize-Draadje en wethouder Seine Lok tijdens de officiële opening van de Oude Stelmakerij te Sellinger. Foto: Gert Roelfsema

Hiermee startte de samenwerking met Tourist Info Westerwolde in het pand en konden onze vers verworven vrijwilligers al vele bezoekers verwelkomen.

Op vrijdag 27 september vond de officiële overdracht plaats van het pand door de gemeente Vlagtwedde aan het Streekhistorisch Centrum, waarbij behalve voor de stichtingen die de restauratie mogelijk maakten, een speciale rol was ingeruimd voor de 89-jarige mevrouw Kruize-Draadje. Zij is de dochter van de laatst werkzame stelmaker in het pand en werd nog in de bedstede van de oude stelmakerij geboren. Ze was dan ook zeer verrast in het vernieuwde interieur weer een bedsteewand aan te treffen, zij het dan op een andere locatie.

De expositie over Kees Stip werd met de officiële ingebruikname alweer uitgeluid, de balie van Tourist Info blijft nog open in de maand oktober. Vervolgens zal gedurende de wintermaanden het pand gesloten zijn om aan de inrichting van de permanente tentoonstelling over de geschiedenis van Westerwolde te kunnen werken. Deze gaat bij de start van het nieuwe toeristenseizoen in het voorjaar van 2014 open, waar opnieuw een feestelijk tintje aan gegeven zal worden.

Op zondag 24 november geeft Hans ter Heijden, initiatiefnemer van de tentoonstelling over Kees Stip, in het SHC een lezing over het leven en werk van de dichter. Aanvang 14.30 uur.

De Jatrie

Ook aan de Jatrie wordt hard gewerkt om het beoogde doel, klaar te zijn in het jubileumjaar 2015, te halen. De conservering van het ruim is voor 90% klaar en binnenkort zal een daarin gespecialiseerde vrijwilliger zich over de bijzondere Bronsmotor en machinekamer gaan ontfermen.

Getracht wordt om voor de resterende las- en timmerwerkzaamheden die op het schip zelf moeten plaatsvinden, subsidie voor een leerwerkmeester te verwerven zodat leerlingen van het Noorderpoort ook hier een goede stageplaats kunnen vinden. Eerder hielden zij zich al succesvol bezig met het vervaardigen van nieuwe dekluisen en het inmeten van de stuurhut.

Stolpersteine

Het comité Stolpersteine gemeente Stadskanaal is in volle gang met het werven van de benodigde fondsen om in de hele gemeente herinneringsstenen aan de omgekomen Joodse mensen bij hun huizen te plaatsen. Met dank aan Leader Oost-Groningen en giften van diverse bedrijven en particulieren zijn we al op de helft van wat er nodig is.

Het bedrijf PuurIdee uit Stadskanaal heeft voor het comité belangeloos een website ontworpen waarop alle informatie over de getroffen inwoners, de adressen en hoe bij te dragen te lezen is. Zie www.stolpersteinegemeentestadskanaal.nl.

250\400

In 2015 is het 250 jaar geleden dat besloten werd het Stadskanaal te gaan graven en 400 jaar gelden dat de Semslinie werd uitgezet, de grens tussen de provincies Groningen en Drenthe. Om dit groots te vieren worden op tal van terreinen activiteiten voorbereid, waarbij te denken valt aan een tentoonstelling over de pioniersjaren van de Kanaalstreek, het uitgeven van fotoboeken van de dorpen aan het kanaal, een kunstproject langs de Semslinie, locatietheater, sportevenementen en uiteraard vele activiteiten op en langs het water. Een eerste succes werd al bereikt met de uitverkiezing van het Stads-Musselkanaal als locatie voor de jaarlijkse reünie van de Landelijke Vereniging voor het Behoud van het Historisch Bedrijfsvaartuig in 2015, waar meer dan honderd historische schepen het Stadskanaal zullen bevaren.

Op 26 september werd het projectplan voor de festiviteiten gepresenteerd, waarna de fondsenwerving officieel van start is gegaan.

Steun cultuur.

Steun het Streekhistorisch Centrum. Juist nu!

Wordt donateur van het SHC vanaf €32,50 en ontvang Terra Westerwolda, gratis toegang tot alle exposities en korting bij de activiteiten.

Fotoraadsel

Gevraagd wordt deze keer: in welke plaats staat deze boerderij en op welk adres. Indien u eveneens de naam van het erve of de eigenaar kent, mag u deze ook vermelden.

Stuur uw antwoord vóór 15 november 2013 naar fotoraadsel@terrawesterwolda.nl

Het boerderijtje van het vorige fotoraadsel kunt u vinden aan de Borgertangerweg 10 in Borgertange, het was vroeger in het bezit van de voormalige burgemeester van Oud Beijerland, de heer Aantjes, een broer van de bekende oud politicus Willem Aantjes.

Aangezien niemand de juiste oplossing ingezonden heeft, is er deze keer geen winnaar.

Win een boekenbon

(Advertenties)

DIJKSTRA JANSEN BERGMAN
NOTARISSEN & JURIDISCH ADVISEURS

*Informeert u eens
vrijblijvend wat wij
voor u kunnen doen.*

Lilienthalplein 3, 9501 XP Stadskanaal
Postbus 99, 9500 AB Stadskanaal
Tel.: (0599) 61 20 16 - Fax: (0599) 62 12 66
E-mail: info@djbnotarissen.nl
www.notarissen-stadskanaal.nl

J. STOUT
uitvaartverzorging

Voor een stijlvolle uitvaart,
met heldere afspraken over de uitvoering en de prijs

tel. (0599) 612 482
Dag en nacht bereikbaar!

Waar u ook verzekerd bent, uw wensen staan centraal

Steenhouwer 15
9502 EV Stadskanaal

Westerparallelstraat 72
9501 GX Stadskanaal

www.stoutuitvaartverzorging.nl

BankGiroLoterij
CULTUUR MAAKT JE RIJKER
PARTNER VAN DE MUSEUMKAART

Sleutel tot 400 schatkamers Geef 'm cadeau

De Museumkaart biedt toegang tot 400 musea.
Met de Museumkaart steunt u de deelnemende musea.

Verkrijgbaar à € 44,95/€ 22,50 (excl. adm. kosten) online, via 0800-0203388 en bij 150 grotere musea.

www.museumkaart.nl

blijf ontdekken Museumkaart

T E R R A
Westermolda

IS EEN CO-PRODUCTIE VAN DE
HISTORISCHE VERENIGING WESTERWOLDE EN HET
STREEKHISTORISCH CENTRUM TE STADSKANAAL

ISSN 22124160

Activiteitenagenda

De Dag van de Groninger Geschiedenis bij de Groninger Archieven. De Historische Vereniging Westerwolde en het Streekhistorisch Centrum presenteren zich gezamenlijk met een stand in de studiezaal. Naast een historische informatie- en boekenmarkt zijn er lezingen, demonstraties, rondleidingen door de depots van de archieven en muziek. **Zaterdag 8 oktober van 11.00-17.00 uur** Cascadeplein 4 en 10, Groningen.

Zondagmiddagactiviteiten in het SHC:

Alle activiteiten starten om 14.30 uur.

Het verenigingsleven in de Kanaalstreek, 9 oktober. Entree € 2,-. Donateurs gratis. Presentatie van oude beelden uit het archief van het Streekhistorisch Centrum door Bert Roossien. Afbeeldingen van allerlei clubs komen aan bod, zowel op sport- als cultureel gebied.

Rondleiding door de Watertoren van Stadskanaal, 16 oktober. Entree € 2,- donateurs gratis. Een activiteit voor het hele gezin: Zie jij je huis vanaf het dak van de toren?

Bomen in het landschap, 23 oktober. Entree 3,50, donateurs € 2,-
Lezing door Rinck Zevenberg, boomverzorger.

Themamiddag met films over de aardappelmeelindustrie, met o.a. beelden uit Alteveer, 30 oktober. Entree € 2,-, donateurs gratis.

Nieuw Buinen in beeld: presentatie door Bert Roossien 6 november.
Entree € 2,- donateurs gratis.

Poëziealbums. Lezing door Mien Westerdiep-Niemeijer over de historie en het gebruik van deze persoonlijke albums met versjes. **13 november.**
Entree € 3,50 donateurs € 2,-

Wie-wat-waar-middag: help mee met het beschrijven en identificeren van oude en minder oude foto's. **20 november.** Entree € 2,-, donateurs gratis.

De geschiedenis van het alfabet. Lezing door mevrouw dr. J.H.Looijenga, historisch taalkundige en werkzaam aan de Rijksuniversiteit Groningen. **27 november** Entree € 3,50 donateurs € 2,-

Diaquiz: test uw kennis van de streek! Voor degene met de meeste goede antwoorden is er een prijsje. Voor de niet-kenners: een afwisselende beeldpresentatie over de wijde omgeving. **4 december.** Entree € 2,- donateurs gratis.

Concert door Linde Nijland en Bert Ridderbos. Zie voor muziek en meer info www.lindenijland.nl. **11 december.** Entree € 12,50 donateurs € 10,-.

Stadskanaal in het donker... Speciaal voor de durfals is vanmiddag de watertoren open als het donker wordt. Beklimmen is voor eigen risico!
18 december, 15.30-17.30 uur. Entree € 2,- donateurs gratis.

T E R R A   W E S T E R W O L D A

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

INDIEN ONBESTELBAAR RETOUR: STREEKHISTORISCH CENTRUM CERESSTRAAT 2 9502 EA STADSKANAAL